

„Je to dané podstatou ľudského života...“

Rozhovor s docentom Igorom Hochelom

“It is a given of the nature of human life...”

Interview with Associate Professor Igor Hochel

Litikon, 2023, Vol. 8, No. 2, pp. 59–84

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4994-2723> (Igor Hochel)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9253-2888> (Dušan Teplan)

Associate Professor Igor Hochel is one of the most important personalities of Slovak literary criticism and history. In the interview he presents his childhood, studies, scientific activity, as well as his work at the Faculty of Arts of the University of Constantine the Philosopher in Nitra.

Keywords: biography, origin, study, literature, work, Ladislav Ballek

Literárny kritik a historik doc. PhDr. Igor Hochel, PhD., sa narodil 13. novembra 1953 v Bratislave. Po absolvovaní štúdia slovenčiny a bulharčiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pracoval v Kabinete literárnej komunikácie a experimentálnych metód Pedagogickej fakulty v Nitre. V rokoch 1982 až 1985 pôsobil ako lektor slovenského jazyka na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii. Po návrate sa vrátil na Pedagogickú fakultu, no zakrátko sa stal členom redakcie literárneho časopisu Romboid, pričom v rokoch 1996 až 1999 pôsobil ako šéfredaktor. Od roku 1996 do roku 2021 vyučoval slovenskú literatúru druhej polovice 20. storočia a súčasnú slovenskú literatúru na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Ako literárny kritik začal pôsobiť už v sedemdesiatych rokoch, následne rozšíril svoje odborné pôsobenie aj o písanie interpretačných štúdií a prác literárnohistorického charakteru. V roku 2003 vydal výber zo svojich kritik Dotyky, sondy, postoje a o dva roky neskôr monografiu o prozaickej tvorbe Ladislava Balleka s názvom Príbeh ako princíp. Dôležitú súčasť jeho aktivít tvorí umelecká činnosť, venuje sa najmä písaniu poézie. Po debute Strom pred domom (1979) publikoval básnické zbierky ako Svetlá na hladine (1986), Kôra nežne praská (1997) či Muž na peróne (2017). V roku 2013 vydal výber zo svojej poviedkovej tvorby s názvom Muchy (v treťom roku okupácie). Dlhodobo sa venuje aj prekladu poézie a prózy z bulharčiny a macedónčiny (M. Asenov, I. Davidkov, M. Matevski, J. Radičkov a i.). Žije v Nitre.

Pozhovárajte sa najskôr o prostredí, z ktorého pochádzaš. Do akej rodiny si sa narodil?

Myslím si, že prostredie, z ktorého pochádzam, by sa dalo označiť za intelektuálne, a to hlavne preto, že v našej rodine sa stále veľa čítalo. Ani jeden z mojich rodičov však nemal vysokú školu. Mama dokonca absolvovala iba základné vzdelanie, v mladosti pracovala ako úradníčka

a telefonistka, neskôr bola – ako sa tomu vtedy hovorilo – v domácnosti, teda starala sa predovšetkým o nás – deti (boli sme traja bratia). Na druhej strane, vedela sa dorozumieť aj po nemecky, aj po maďarsky, hoci išlo zrejme o tzv. kuchynskú verziu týchto jazykov. Zhodou okolností bol jej rodiskom rakúsky Gattendorf, kam jej rodičia chodili na sezónne práce, ale vyrastala v Petržalke, kde bývali. Tam sa vtedy, ide o dvadsiate a tridsiate roky minulého storočia, podobne ako v bratislavskom Starom meste, bežne používali všetky tri jazyky: slovenčina, nemčina a maďarčina. Nimi sa dorozumievali aj deti, keď sa hrali na ulici.

Otec mal maturitu z obchodnej akadémie, v Bratislave vtedy sídlila na Palisádach. Treba však povedať, že tento typ škôl mal v predvojnovom Československu vysokú úroveň a bolo veľmi náročné ju vyštudovať. Jej absolventi napríklad dokonale ovládali pravopis. Asi nebude od veci osvetliť, že otec pochádzal z rodiny, aká sa v ére totality označovala ako maloburžoázna. Jeho dedo, teda môj pradedo, prevádzkoval reštauračné a kaviarenské zariadenia v Bardejovských Kúpeľoch. Teda nevlastnil ich, no mal ich prenajaté a mal licenciu na toto podnikanie. Po jeho smrti sa však jeho štyrom synom veľmi nedarilo, tak licenciu predali, peniaze si rozdelili a každý sa vydal svojou cestou. Môj dedo odišiel do Bratislavy a tu si otvoril malú reštauráciu aj s výčapom piva. Otec nám však rozprával, že na takéto podnikanie veľmi nemal vlohy, hádal sa so zákazníkmi napríklad o tom, akú teplotu má mať pivo, tak nečudo, že krátko pred komunistickým pučom v roku 1948 skrachoval. Zamestnal sa na bitúnku, takže otec mal potom možnosť maloburžoázny pôvod utajiť, v kádrových materiáloch mohol uvádzať, že je syn robotníka na bitúnku.

Otec po maturite pracoval ako úradník v súkromnej spoločnosti, ktorá sa venovala obchodovaniu s potravinárskymi komoditami. Čoskoro ho povolali na povinnú vojenskú službu, do toho prišla vojna, nemohol ísť do civilu a v armáde bol až do roku 1944. Potom sa vrátil do pôvodného zamestnania. Na začiatku päťdesiatych rokov, ešte pred mojím narodením, sa stal obeťou politických pomerov. Bol zaistený a uvrhli naňho väzbu, potom ho nakrátko prepustili a znova zabasli. Celkovo, hoci nikdy nebol odsúdený, strávil vo väzení asi rok a pol. Išlo o tzv. B-akciu, o ktorej – pretože ho tiež zasiahla – napísal Ivan Stodola útlu knihu *Smutné časy, smutný dom*. Podstatou tejto akcie bolo, že zatiaľ čo bol niekto vo väzení, jeho rodinu vysídlili z Bratislavy niekam na vidiek a získali tak byt pre niektorého z komunistických funkcionárov. My sme však mali šťastie, lebo súdruhovi, ktorý prišiel v sprievode eštebákov, sa náš byt nepáčil, lebo mal úzku predsieň. Nebyť toho, mohol som detstvo prežiť celkom inde. Podrobnejšie o tejto rodinnej historke som napísal v texte *Pozdný otec...*, ktorý som uverejnil v RAKu (2014, č. 9).

Po prepustení z väzby musel ísť otec do výroby, čo bola vtedy bežná súčasť „prevýchovy“ intelektuálov. Pracoval ako brusič v Gumonke, na čom sme sa po rokoch často zabávali, lebo technická zručnosť naozaj nikdy nebola jeho silnou zbraňou. V roku 1956 stretol známeho, ktorý mu povedal, že sa pripravuje založenie športového obrázkové týždenníka, a navrhol mu, aby sa pripojil k tým nadšencom. Keď otec namietol, že bol vo väzení, známy mu odpovedal: „Teraz si robotník, máš dobrý kádrový profil.“ Tak sa otec stal športovým novinárom a zakladajúcim členom redakcie časopisu Štart, kde pôsobil vyše tridsať rokov, až do odchodu na dôchodok.

Dá sa teda povedať, že som vyrastal v rodine športového novinára (tak sa to písalo aj v mojich kádrových materiáloch, ktoré o človeku vznikali najneskôr, keď si podával prihlášku na strednú školu), čo ma iste silno ovplyvňovalo. Avšak, aby sme veci v rámci spomienkového

optimizmu neidealizovali, treba povedať, že vzhľadom na skutočnosť, že mama nepracovala, sme občas mali finančnú núdzu. Navyše, moji rodičia nemali ideálny vzťah, vedeli sa aj veľmi ostro pohádať, čo sme ako deti ťažko niesli.

Narodil si sa a vyrastal v Bratislave. Čo pre teba tento fakt znamená? Aké sú tvoje spomienky na Bratislavu päťdesiatych a šesťdesiatych rokov?

Skutočnosť, že som vyrastal v Bratislave, spôsobila predovšetkým to, že som bytostne mestským človekom. Naozaj sa dobre cítim v mestách, vo veľkých i malých, viem sa veľmi rýchlo priestorovo zorientovať aj vo veľkomestách, ktoré navštívim po prvý raz. A rád si posedím a podebatujem v kaviarňach. Neradím sa však k tým, ktorí hovoria, že najkrajšia príroda je kaviareň, lebo súčasťou mojej mestskej existencie je i to, že veľmi rád chodím na túry do „pravej“ prírody. Jedno i druhé mám po otcovi. On nás brával na dlhé výlety do Malých Karpát, ale občas aj do kaviarní. Bratislavské literárne kaviarne – tie, o ktorých teraz píšeš, teda Metropolku, Štefánku, Grandku, Luxorku – som s otcom ponavštevoval už v útlom veku. Pamätám si ich ešte prvorepublikové zariadenie i atmosféru.

Samozrejme, z päťdesiatych rokov si toho z Bratislavy pamätám menej. Raz, keď ešte moji rodičia žili, som spomenul, že do našej štvrte chodil poštový voz ťahaný koňmi. Nechceli mi veriť, že si to môžem pamätať, ale keď som im ho podrobne opísal, uverili mi. Mimochodom, kónské povozy, ktoré prepravovali dajaký tovar z vidieka, bolo možné v Bratislave vidieť ešte aj v siedmom desaťročí.

Peknú spomienku mám na plynové lampy. V našej nedlhej slepej ulici boli dve. Každý večer pred zotmením prichádzala na bicykli pani s rebričkom a háčikom, ktorý strčila do drôteného očka trčiaceho z lampy, a zapálila ju. Ak sa nerozsvietila, musela si rebriček oprieť o kandeláber, vystúpiť hore a vymeniť horáky. Inokedy mal službu pán, ktorý robil tie isté úkony. Ako mestskí štrícáci sme sa občas zabávali tak, že sme sa na tie nevysoké lampy vyšplhali, zhasli sme ich – a nastala tma. Obyvatelia, ktorí prichádzali do dvoch činžiakov na našej ulici, hromžili, a tak sme sa znovu vyštverali hore, potiahli drôtené očko – a stvorili sme svetlo. Plynové lampy vymenili za neónové až niekedy v polovici šesťdesiatych rokov.

Samozrejme, päťdesiate roky a začiatok šesťdesiatych rokov sú v mojich spomienkach spojené skôr s takýmito detailmi. V predtínedžerskom veku sme ich ešte nevnímali v spoločenských či politických súvislostiach. Pokiaľ ide o vonkajšie znaky šesťdesiatych rokov, tak pred očami mám napríklad aj modré uniformy policajtov, modré policajtské autá s bielym pásom, na ktorom bol nápis VB. Až neskôr boli uniformy vymenené za zelené a autá nahradili žlté. Príslušníkov Verejnej bezpečnosti sme v bratislavskom slangu volali „kliftoni“ – pochádza to asi ešte z prvej republiky, keď v dajakej preloženej americkej detektívke vystupoval muž zákona s meno Clifton. No a práve cez mužov zákona výrazne vstúpilo do môjho života politikum. Približne v polovici šesťdesiatych rokov prišli medzi chlapcami do módy dlhé vlasy. Totalitný režim to však vnímal ako prejav „západnej skazenosti“. Verejná bezpečnosť aj v našej štvrti robila razie, vlasatých chlapcov chytala, vodila ich holičovi a proti ich vôli pod policajným dozorom nechala ostriať. Dnes to znie priam neveriteľne, ale dva či tri razy som bol svedkom takejto násilnej akcie. Viem, že s mojimi kamarátmi – hoci sami sme vtedy ešte dlhé vlasy nemali, boli sme primladí, rodičia nám ich nedovolili – sme to vnímali ako akt násilia a palce sme, samozrejme, držali vlasáčom.

Ale, aby som znova preladil na príjemnejšie veci, pred očami sa mi vynárajú aj staré plošínové električky so sprievodcom, ktorej dva vozne boli prepojené sústavou remeňov. Keď sprievodca, ktorý predával lístky a označoval ich dierkovacími klieštikmi, videl, že všetci cestujúci už vystúpili a nastúpili, potiahol remeň pod stropom, čím rozozvučal zvonček v kabíne vodiča – ten vedel, že sa môže pohnúť. Z týchto električiek sa dalo vyskočiť za jazdy, prípadne i naskočiť. Samozrejme, bolo to zakázané, ale bežným zvykom bolo, že keď sa električka blížila k zástavke a už pribrzdila, netrpezliví muži vyskakovali. Ako chalani sme to, prirodzene, odkukali a tiež praktizovali. Keď Slovan Bratislava hral dajaký futbalový zápas, električky, ktoré smerovali do Novej Doby, kde bol (a je) štadión, boli preplnené a doslova obvešané strapcami ľudí, ktorí stáli na schodíkoch. Dnes je takýto spôsob prepravy nepredstaviteľný. Dopravný podnik sa to snažil riešiť tak, že pridával spoje. Označené neboli číslicou, ale písmenom X. Pri štadióne sa otáčali a išli do centra nabráť ďalšiu várku fanúšikov. Futbal bol vtedy veľkým sviatkom. Keď som pred rokmi v kruhu mojich nitrianskych športových priateľov, ktorí sú o dosť mladší, spomenul, že ešte aj na začiatku sedemdesiatych rokov na zápase medzi Slovanom a Nitrou bolo štyridsaťštyritisíc divákov, mysleli si, že si vymýšlam. Našťastie, bol prítomný aj jeden Nitran v mojom veku, ktorý študoval v Bratislave, na tom zápase bol, takže moje slová potvrdil.

A ešte mi nedá nepovedať, že si dobre pamätám aj na svojrázne postavičky, ktoré patrili ku koloritu Bratislavy šesťdesiatych rokov. Tou najznámejšou bol legendárny Schöne Náci, zdvorilý a milý elegán, ktorý ma dnes na Korze sochu. Ako deti sme ho mali veľmi rady. Spomenúť môžem aj nezabudnuteľného kamelota Vlčana, ktorý vykrikoval titulky správ denníkov či Večerníka, ale pospájal ich tak, aby to bolo smiešne. Neraz v tom bola politická narážka. Napríklad: „Prezident Novotný sa vrátil z návštevy Moskvy... Horšie to dopadnúť nemohlo.“ (Prvý názov bol z politického spravodajstva, druhý zo športového.) Pamätám si aj svojráznu žobráčku, ktorú sme všetci volali Kipina, a boli i ďalší podarení ľudkovia.

Pred mnohými rokmi sa ma na môj vzťah k Bratislave v rámci ankety spýtal rozhlasový redaktor Jožo Čertík. Odpovedal som mu, že tak ako bol pre Hemingwaya Paríž pohyblivým sviatkom, pre mňa je ním Bratislava. Kamkoľvek sa vydám, ide so mnou. Hoci už desaťročia bývam v Nitre, stále som aj Bratislavčan, pozorne sledujem, ako sa hlavné mesto mení – niečo k lepšiemu, niečo k horšiemu. Som dvojdomý. Doma som v Nitre aj v Bratislave.

Patrilo už v detstve čítanie kníh k tvojim záľubám? Mali ste rodinnú knižnicu?

V rodinnom archíve sa zachovala fotografia, na ktorej ani nie trojročný sedím na koberci, na kolenách mám položenú knižku a ukazujem v nej prstom. Je dôkazom toho, že o literatúru som prejavoval záujem už v útlom detstve. Knižka sa nezachovala, zrejme som ju stihol zničiť skôr, než som sa dostal do čitateľského veku. Z rozprávania rodičov však viem, že to bolo dielko ruského spisovateľa židovského pôvodu Samuila Maršaka *O hlúpom mýšatku* (preklad M. Rázusová-Martáková). Vraj sa mi knižka veľmi páčila, museli mi z nej často čítať.

Nepatrilo som k „zázračným deťom“, čítať som sa naučil až v prvom ročníku základnej školy, ale veľmi rýchlo. A len čo som si túto schopnosť osvojil, začal som čítať knihy – a odvtedy som sa už nikdy nenudil. Stal som sa naozaj vášnivým čitateľom a som ním dodnes. Ak smiem trochu odbočiť, v tejto súvislosti spomeniem malú príhodu spred dvoch rokov. Cestoval som na Oravu. V Leopoldove som nastúpil do rýchlika, vytiahol som si knihu, pustil sa do čítania a zavrel som ju, keď vlak začal brzdiť v Kraľovanoch. Na zástavke autobusu sa mi potom

prihovorila dievčina, asi študentka, ktorá vo vlaku sedela oproti mne: „Vy ste celou cestou čítali. Obdivujem vás. To by som nedokázala.“ Ja by som bol pokojne čítal až do Košíc.

Doma sme naozaj mali veľkú knižnicu. Vybudoval ju otec. Dodnes existuje – v byte po rodičoch, v ktorom býva môj mladší brat. Obsahuje okolo 1000 titulov v slovenčine i češtine. Otec bol veľkým milovníkom Karla Čapka, takže v knižnici je kompletne predvojnové vydanie diela tohto jedinečného českého autora. Sú v nej aj knihy z edície Spoločnosť priateľov krásnych kníh či Hviezdoslavova knižnica, diela slovenskej i svetovej klasiky. Sú v nej aj tak trochu raritné tituly, napríklad Hviezdoslavov preklad *Sna nocí svätajánskych* a *Hamleta* v jednom zväzku, ktorý vzhľadom na hviezdoslavovský jazyk dnes pôsobí až komicky. Je tam aj veľká obrázková publikácia s názvom *Dni žalu*, v ktorej sú fotografie z pohrebu prezidenta T. G. Masaryka. Myslím si, že dnes môže byť celkom vzácna.

Spomeniem ešte, že keď som bol asi v tretej triede základnej školy, prihlásil som sa do Mestskej knižnice, ktorá vtedy sídlila na Obchodnej ulici, a keď som mal šesťnásť rokov, stal som sa čitateľom bratislavskej Univerzitetnej knižnice, ktorú navštevujem dodnes.

Veľmi skoro som začal čítať aj noviny (spočiatku len športovú stranu) a časopisy, ktoré – aj vzhľadom na otcovu profesiu – boli u nás v obývačke stále k dispozícii.

Aký si bol žiak na základnej a potom na strednej škole? Spomínaš si ešte na úroveň vtedajšieho vzdelávania?

Na základnej škole som patril k dobrým žiakom. V prvom aj druhom ročníku som mal samé jednotky, ale aj neskôr som každú triedu absolvoval s vyznamenaním, čo znamenalo, že na vysvedčeniach som mal vždy prevažne jednotky a niekoľko dvojok. Na strednej škole ma tiež pokladali za dobrého študenta, ale v tých časoch aj dobrí študenti mali bežne na vysvedčeniach i trojky. Ja som ju mával štandardne z matematiky, chémie a fyziky. (Napokon, trojka na vysvedčení mala slovné pomenovanie „dobrý“.)

Čo sa týka úrovne vzdelávania, asi treba odlišovať samotný vzdelávací proces a povinné ideologické tanččky. Najprv k tomu druhému. Spomínam si napríklad, že keď som bol asi druháček na základnej deväťročnej škole, Československo navštívil Nikita Sergejevič Chruščov. Prišiel aj do Bratislavy. V ten deň sa – aspoň v našej škole – neučilo. Museli sme ísť Chruščova vítať, teda robiť na jednu z hlavných ulíc špalier. Celé hodiny sme postávali na slnku, až napokon jedna spolužiačka omdlela. Tú potom učitelia museli kriesiť a odviekli ju domov. Ale dočkali sme sa. Chruščov aj s celou suitou papalášov prefrčal v otvorenej limuzíne, zamával nám svojim povestným slameným klobúkom. Videl som ho na vlastné oči, ale nijako ma to neobohatilo.

Do sféry ideológie patrilo aj členstvo v pionierskej organizácii, ktoré bolo povinné a automatické. My chalaniská sme sa však jej podujatiam vyhýbali, ako sa len dalo, mali sme celkom iné záujmy. Celé to riadila tzv. skupinová vedúca. (Na každej škole bol v šesťdesiatych rokoch skupinový vedúci, teda dospelý, platený pracovník pionierskej organizácie v mužskom alebo ženskom prevedení, ktorý bol súčasťou pedagogického zboru.) Bola to vysoká, pekná mladá žena, ale keď sme už boli šiestaci-siedmáci, vnímali sme ju ako fanatičku. V auguste 1968 „zdrhla na Západ“ – takto sme si to o nej šepkali. Celá oddanosť danej ideológii bola len zakrývacím manévrom.

S odstupom času samotné vzdelávanie hodnotím pozitívne. Mali sme, až na ojedinelé výnimky, ktoré sa na pedagogickú činnosť nehodili, dobrých učiteľov. Vôbec nás nevedli k tomu, aby sme učivo memorovali – to sa dnes mýtizuje. Iba občas sme sa mali naučiť naspamäť

dajakú básničku, čo asi nebolo na škodu veci. Na druhom stupni som mal skvelú slovenčinárku, bola aj našou triednou učiteľkou, všetci sme ju mali radi. Vynikajúca bola napríklad aj učiteľka zemepisu, ktorá vedela rozprávať veľmi pútavo. Volala sa Dzurillová a bola tetou legendárneho hokejového brankára Vladimíra Dzurillu, čo ešte vylepšovalo jej renomé. Rád si spomínam aj na dvoch telocvikárov, ktorí nás učili hrať volejbal i basketbal. No a keď sa v roku pred Spartakiádou museli nacvičovať skupinové zostavy, nás, čo sme tie športy hrali, dokázali z toho otravného nácviku vyárendovať, povedali, že musíme trénovať, lebo ideme na turnaj (aj sme naozaj išli).

Uvediem ešte jednu zaujímavosť. Keď som končil prvý stupeň základnej školy, prišli na ňu akýsi experti, ktorí s nami robili testy. Vyšlo im, že ja a jeden môj spolužiak sme matematické talenty, a odporúčali, aby sme druhý stupeň absolvovali na inej škole, ktorá sa špecializovala na matematiku. Spolužiak na ňu naozaj prestúpil, ja som meniť školu nechcel, rodičia ma nenútili. Spolužiak neskôr vyštudoval réžiu a po celý život v tejto profesii aj pôsobil, ale ani v mojom prípade štandardná trojka z matematiky na strednej škole nesvedčí o tom, že by som bol mimoriadny matematický talent.

Na SVŠ-ku (strednú všeobecno-vzdelávaciu školu) som nastúpil v roku 1969. Vzápätí začala zúriť tzv. normalizácia. Nezažil som síce to, že by sa z učebníc vytrhávali strany alebo tušom začierňovali dajaké časti textov, ale boli sme upozornení, aby sme isté pasáže preskočili. Týkalo sa to učebníc literatúry, dejepisu a, samozrejme, filozofie. Prirodzene, to „zakázané“ si väčšina z nás s mimoriadnym záujmom prečítala. A profesorský zbor vedel, že to urobíme.

Aj na strednej škole som mal vynikajúcu profesorku slovenčiny, ktorá – to bolo vidieť – bola vášnivá čitateľka. Jednotlivých autorov slovenskej i svetovej literatúry nám sprístupňovala veľmi pútavo. Neraz išla nad rámec predpísaných osnov. Aj vďaka nej som prečítal knihy, ktoré by som inak možno neprečítal, alebo by som ich prečítal oveľa neskôr. Bola nám aj triednou profesorkou. O jej úspešnosti svedčí skutočnosť, že až štyria z jej triedy (teda tri moje spolužiačky a ja) sme v tom istom ročníku študovali (aj vyštudovali) slovenský jazyk na bratislavskej Filozofickej fakulte. Bola mladá, vekový rozdiel nebol veľmi veľký, po maturite sa ona aj jej manžel stali mojimi priateľmi, neskôr aj rodinnými. Ja som tiež sledoval, ako vyrastali a dospievali ich deti. Požičiavali nám chalupu v Štiavnických vrchoch. Kamarátstvo pretrvalo až do ich smrti, obaja zomreli v krátkom čase po sebe, okolo sedemdesiatky.

Aby som to zhrnul, myslím si, že na strednej škole som vďaka dobrým profesorom (tiež až na ojedinelé výnimky) v rámci daných možností a ideologických obmedzení nadobudol kvalitné vzdelanie a veľký rozhľad.

Ako ťa poznám, popri škole si venoval veľa času športovým aktivitám...

Áno, som športovec telom i dušou, predovšetkým milovník hier. Prispela k tomu nielen spomenutá otcova profesia, ale aj skutočnosť, že som bol dvorové dieťa. Vo veľkom uzavretom dvore nášho činžiaka sme neustále niečo hrali: futbal na malé brány, vybíjanú, volejbal v kruhu, bedminton cez šnúru na bielizeň... V zime sme si robili klzisko, na ktorom sme v čase prázdnin – pokiaľ mrzlo – hrali hokej od rána do večera. Hokej sme hrali aj na jeseň, na jar a niekedy aj v lete – ten s tenisovou loptičkou. Prešiel som viacerými športmi: desiatky rokov som hrával malý futbal (istý čas amatérsku mestskú ligu), na základnej škole som hral basketbal i volejbal, na strednej volejbal, v žiackej kategórii som súťažne hrával stolný tenis. Už v dospelosti som

k tomu pridal aj tenis. V ničom som mimoriadne nevynikal, nedosiahol som „profesionálnu“ úroveň, tá radosť z pohybu a hry mi však zostala dodnes.

Kedy si si našiel cestu k poézii a aké boli tvoje básnické začiatky?

Prirodzene, k poézii ma priviedla záľuba v čítaní. Na základnej škole som prečítal klasické básnické diela, ktoré patrili na druhom stupni k povinnej literatúre. Napríklad *Smrť Jánošíkovu*. Nebolo to jednoduché, no učil som sa trpezlivému čítaniu. Veľmi rád som písal slohové práce, aj ma za ne často pochválili. Prvé texty, ktoré som sporadicky začal publikovať ako šestnásťročný, boli krátke publicistické útvary, napr. v denníku *Ľud* som opísal niekoľko veselých príhod, ktoré som zažil počas letnej brigády na benzínovej pumpe. Ako stredoškólak ma čoraz viac a viac začala priťahovať poézia, aj pod vplyvom staršieho brata Braňa, ktorý sa, ako vieš, tiež venoval literatúre. Začal som doslova hltáť básnické diela svetových autorov, stal som sa členom Kruhu milovníkov poézie – edície vydavateľstva Slovenský spisovateľ, ktorá pracovala na klubovom, abonentnom princípe. Popritom som prečítal zo slovenskej poézii to, čo bolo aktuálne: *Válka*, *Rúfusa*, *Buzássyho*, *Feldeka*, *Stacha*, *Ondruša*..., ale dostal som sa aj k debutovým zbierkam *Osamelých bežcov*, ku *Kamilovi Peterajovi*... Zároveň som – tak ako sa preberalo učivo na hodinách literatúry – čítal aj diela slovenských klasikov. Nadchol ma *Janko Král*, *Ivan Krasko* aj poézia nadrealistov... Od toho bol už len krôčik k prvým vlastným básnickým pokusom. O poézii som veľa debatoval s mojím spolužiakom zo strednej školy *Vladimírom Archlebom*, ktorý bol neskôr tak trochu disidentom a tiež písal básne (zbierka mu vyšla, žiaľ, až posmrtné). Vymieňali sme si „skúsenosti“. Nadšení sme boli bítnikmi. Vôbec prvé verše som publikoval v časopise *Javisko*, čo bolo periodikum pre amatérskych divadelníkov, ale mali tam rubriku, v ktorej uverejšňovali básne. Ďalšie mi vyšli v nedeľnej prílohe denníka *Smena*.

Už sme hovorili o tom, že pochádzaš s Bratislavy. Zažil si tam aj august 1968?

V Bratislave som zažil nielen august 1968, ale celé to spoločenské vzopätie onoho pamätného roku. Pamätám sa, ako zavládla všeobecná dobrá nálada z črtajúcej sa slobody. Všade sa hovorilo o politických zmenách, všetci držali palce *Dubčekovi* a ostatným nositeľom reformného hnutia. Po meste chodili mládenci a dievčatá, ktorí vzhľadom kopírovali hnutie hippies, v centre mesta sa na každom rohu predával dnes už legendárny študentský časopis *Echo*. Pred trafikami stáli ľudia v radoch, aby si mohli kúpiť dennú či inú tlač. Sám som ju vtedy už so záujmom čítal, spomínam si, ako na mňa zapôsobili články o nespravodlivých politických procesoch v päťdesiatych rokoch, o osudoch politických väzňov a rehabilitáciách. Veľa sa však písalo aj o *Milanovi Rastislavovi Štefánikovi*, už ako o národnom hrdinovi, v učebniciach dejepisu totiž dovtedy boli o ňom len krátke zmienky, že sa zaslúžil o vznik Československa, ale bol to buržoázny politik. Samozrejme, rozoberal sa aj mýtus o tom, že pád jeho lietadla nebola nehoda, ale nechali ho odstrániť tí či oní. V rádiu som si vypočul slávny prejav *Gustáva Husáka* v bratislavskom Parku kultúry a oddychu, v ktorom jednoznačne podporoval demokratizačný proces, za čo mu jeho poslucháči, ktorými boli predovšetkým vysokoškóláci, nadšene tleskali. Ako bývalý politický väzeň mal obrovský kredit, potom ho, ako vieme, premrhal. Jedným z prejavov občianskeho vzopätia bola celonárodná zbierka na *Alweg*, jednokoľajovú železnicu na *pilieroch*, ktorá mala vyriešiť dopravu vo *Vysokých Tatrách* (súviselo to s tým,

že Medzinárodná lyžiarska federácia „priklepla“ našim veľhorám Majstrovstvá sveta v lyžovaní roku 1970). Aj na našej základnej škole žiaci a učitelia prispievali do tejto zbierky.

Keď v auguste vtrhli do Československa pod velením sovietskej generality vojská Varšavskej zmluvy, naši rodičia zostali takí zaskočení, že si spočiatku ani neuvedomili, že nám deťom môže niečo hroziť. Asi sa domnievali, že na našom uzavretom dvore, ktorý som spomenul, sme v bezpečí. Prirodzene, my, štrnásť-pätnásťročný chalaník sme na dvore nezostali, ale vybrali sme sa do centra mesta. A tak som zažil dosť dramatické veci. Spolu s ostatnými protestujúcimi sme vojakom v otvorených tankoch a na obrnených transportéroch hrozili päťami. Počul som výstražnú strelbu a videl som, ako sa guľky z guľometu zarývali do veže kostola Milosrdných bratov. Našťastie, nevidel som smrť na vlastné oči, ale videl som kaluž krvi na mieste, kde zabili Danku Košanovú, a študentov, ktorí do stĺpa univerzitnej budovy na Šafárikovom námestí kladivkom vytesávali informáciu o tomto brutálnom čine. Všetko to bolo, samozrejme, desivé, ale v tej ešte detskej naivite sme to prežívali aj ako dobrodružstvo. Videl som tiež Dominika Tatarku. Na dnešnom Námestí SNP stál na podstavci, ktorý tam zostal po Stalinovej soche, a prednášal protestnú reč. Vtedy som nevedel, o koho ide, ale povedali mi to. Na druhý deň sa naši rodičia spamätali a už nás lepšie strážili.

Prázdniny, ktoré nám priniesli aj toto neželané dobrodružstvo, sa skončili. Prvého septembra som nastúpil do deviateho ročníka základnej školy. Dvadsiatym prvým augustom 1968 sa však pre moju generáciu definitívne skončilo detstvo.

Dominik Tatarka protestujúci na mieste, kde predtým stála Stalinova socha – to je fascinujúci obraz. Čo v tebe zanechali tie udalosti? Myslíš ešte na to obdobie?

Tatarku rečníaceho na podstavci po soche tyrana Josifa Visarionoviča zvečnil fotograf Ladislav Bielik, ktorému snímky z okupovanej Bratislavy priniesli nielen svetovú slávu, ale zakrátko po nástupe normalizácie aj stratu zamestnania. A snímka bola možno pre Tatarku tým kompromitujúcim momentom, ktorý spôsobil, že asi nemal na výber a musel sa uchýliť do pozície disidenta.

August 1968 vo mne na dlhý čas zanechal averziu voči ruštine a spôsobil aj to, že istý čas som odmietal čítať klasickú ruskú literatúru, čo som neskôr musel doháňať. Samotné udalosti v Bratislave plnej tankov, obrnených transportérov a vojakov so samopalmi, z ktorých mnohí podľa tváří určite nemali ruskú národnosť, ale boli odkiaľsi z ázijských končín, sa mi často vynárali v pamäti. A v živote som si – ako iste aj iní – neraz kládol otázku, ako by sa vyvíjali udalosti, kam by smerovalo Československo, aj ako by sa u nás formovala literatúra a umenie, keby v Moskve nebola taká primitívna politická garnitúra, ktorá „záchranu socializmu“ nevedela dosiahnuť ináč, len vojenskou silou. Isteže, dejiny takéto „keby“ nepoznajú, avšak úvahy tohto typu sú prirodzené, niekedy aj užitočné. Po brutálnom napadnutí Ukrajiny Ruskom sa, prirodzene, v spomienkach k okupácii našej krajiny v roku 1968 vraciam častejšie. A keď čítam o tom, koľko Slovákov je schopných vinu za vojnu u našich susedov pripisovať Západu, USA, NATO či priamo našim východným susedom (a niekedy takéto názory počujem na vlastné uši aj z úst vysokoškolsky vzdelaných ľudí), nevychádzam z úžasu nad tým, akí sme nepoučiteľní. (Slovo úžas znamená aj zdesenie.)

Môžeme sa trochu posunúť v čase. Začiatkom sedemdesiatych rokov si začal študovať slovenčinu a bulharčinu na Univerzite Komenského. Prečo si sa rozhodol pre túto kombináciu?

Túto kombináciu som si pôvodne nezvolil. Už dávno pred maturitou som vedel, že chcem študovať slovenčinu. Kombinovať s ruštinou som ju však nechcel, pretože v tom čase som mal, ako som už uviedol, kvôli okupácii voči nej odpor. Na angličtinu som si netrúfal, lebo tú študoval so slovenčinou môj starší brat, ktorý, keď išiel na prijímacie skúšky, tento jazyk ovládal oveľa lepšie. Dospel som k záveru, že najlepším riešením bude prihlásiť sa na kombináciu slovenský jazyk – dejepis, keďže dejiny ma veľmi zaujímali a mal som z tohto predmetu vždy jednotku (aj na maturitnom vysvedčení). Túto kombináciu však v tom roku na Filozofickej fakulte UK neotvárali. Prihlásil som sa teda na Pedagogickú fakultu v Trnave, bol som prijatý a aj som slovenčinu a dejepis začal študovať. Chodil som tam však len jeden týždeň. Vystrašilo ma, že štúdium dejín sa začalo prehistorickým obdobím a malo to trvať až tri semestre. Mňa zaujímali dejiny ľudí, nie geologické vrstvy Zeme. Koncom týždňa, popoludní, po návrate z Trnavy, som sa vybral na Filozofickú fakultu na prieskum. Na druhom poschodí v budove na Gondovej ulici som si prezeral rozvrhy, ktoré boli vyvesené na nástenke. Pristavil sa pri mne jeden prešedivený pán a opýtal sa ma, čo hľadám. Bol to profesor Šimon Ondruš (neviem, či už vtedy profesor). Vysvetlil som mu moju situáciu a povedal som mu, že sa zaujímam o možnosť prestupu. „Nechceli by ste študovať slovenčinu v kombinácii s bulharčinou, máme tam voľné jedno miesto?“ navrhol mi. Ja som hneď súhlasil, hoci som nevedel, do čoho presne idem. Povedal mi, aby som mu v pondelok priniesol potvrdenie o prijatí na štúdium na trnavskú fakultu a žiadosť o prestup. Keď som tak urobil, povedal mi, aby som si odpísal rozvrh a hneď začal chodiť na prednášky a semináre, že on ten prestup vybaví. A naozaj všetko zariadil. Myslím si, že to neolutoval, a neolutoval som to ani ja. Stal som sa prvým absolventom štúdia bulharčiny mužského pohlavia na Filozofickej fakulte UK, lebo v mojom ročníku bolo okrem mňa päť dievčat a aj predtým tento odbor vyštudovali iba dámy.

Ako si spomínaš na svoje vysokoškolské štúdiá? V čom sa odlišovali od tých dnešných?

Prirodzene, na vysokoškolské štúdiá spomínam len v dobrom, veď, ak smiem zažartovať, patrili k nim aj posedenia v neďalekom Kryme – neraz aj s niektorými vyučujúcimi. Veľmi pozitívne hodnotím, že pedagógovia, ktorí vyučovali literárne disciplíny, sa usilovali nielen sprostredkovať nám informácie, ale aj naučiť nás o literatúre samostatne premýšľať. Obzvlášť dôležité bolo, že nám nebol pričasto vnucovaný pojem socialistický realizmus, išlo o skutočné estetické hodnoty. I keď, samozrejme, isté ideologické záležitosti boli. Museli sme v rámci tzv. všeobecného základu absolvovať aj disciplíny ako vedecký ateizmus a dejiny medzinárodného robotníckeho hnutia a Komunistickej strany Československa. Z toho druhého bola dokonca skúška, avšak spomínam si, že ani samotný vyučujúci to nebral príliš vážne. Pravda, tak ako postupovala normalizácia, isté mená boli tabuizované (ale v Kryme sa o nich diskutovalo).

Nie je jednoduché porovnávať štúdium v sedemdesiatych rokoch minulého storočia s tým dnešným. Výhodou súčasnosti je práve to, že padli ideologické obmedzenia, pedagógovia i študenti majú slobodu. Ak mám hovoriť o štúdiu odboru slovenský jazyk a literatúra, tak oproti minulosti narástol objem poznatkov, ktoré by mali študenti ovládať. Keď som sedával v komisii štátnych záverečných skúšok, tak som pri jazykovedných disciplínach niekedy priam žasol, čo všetko, aké detaily by mal absolvent poznať, teda aj také, o akých som počas štúdia ja ani

nepočul. No zdá sa mi, že v kvantite sa často stráca kvalita. V minulosti boli oveľa náročnejšie podmienky prijatia na štúdium, nemohlo sa stať, aby náš odbor mohol začať študovať niekto, kto dobre neovláda pravopis, alebo nevie, aké sú základné charakteristiky toho-ktorého literárneho smeru. Dnes je to, žiaľ, bežné. Určite bolo v minulosti náročnejšie aj prejsť skúškou z ktorejkoľvek disciplíny.

Ktorí pedagógovia mali na teba najväčší vplyv?

Vplyv v pravom zmysle slova mala na mňa už spomenutá profesorka slovenčiny na strednej škole, ktorá učila s naozajstným nasadením a nadšením. Na fakulte som mal celý rad obľúbených pedagógov, ktorých prednášky, resp. semináre som navštevoval nielen so záujmom, ale aj s potešením. Vynikajúcim prednášateľom bol Ján Števček, ale skvelí boli aj Milan Pišút, Milan Rúfus a Pavel Bunčák, ktorý prednášal svetovú literatúru, ale predmet si prispôbil tak, že ťažiskom bola francúzska poézia. Spomenúť však musím aj menej „slávneho“ Zdeňka Berana, ktorý vyučoval českú literatúru a jeho rozprávania (ani by som to nenazval prednáškami) o nej boli pre mňa skutočným zážitkom. A zabudnúť nesmiem ani na Jána Košku, ktorý externe prednášal celé dejiny bulharskej literatúry (na plný úväzok bol zamestnancom SAV).

Keďže som bol orientovaný na literatúru, jazykovedné disciplíny boli pre mňa o čosi ťažšie. Z niektorých pedagógov išiel – pre ich povest prísnych vyučujúcich, ktorí vyhadzujú zo skúšky ako na bežiacom páse, a pre ich svojráznosť – tak trochu strach. Mám na mysli legendárnu osobnosť slovenskej jazykovedy profesora Jána Stanislava a profesora Rudolfa Krajčoviča. Dnes som však hrdý na to, že som u nich urobil tzv. súbornú skúšku (označovanú vtedy aj ako malá štátnica), ktorá pozostávala z dejín spisovnej slovenčiny a historickej gramatiky (naozaj horor!).

Ak sa nemýlim, už počas vysokoškolských štúdií si začal prispievať do literárnych časopisov...

Áno, je to tak. Povzbudil ma k tomu spomenutý brat Braňo, ktorý študoval o dva ročníky vyššie a do časopisov začal písať už počas prvého ročníka štúdia. Povedal mi niečo v tom zmysle, že keď už toľko čítam, mal by som o knihách aj písať. A tak som sa vybral do redakcie Slovenských pohľadov, predstavil som sa a vypýtal si dajakú knihu na recenziu. Aj som ju dostal, prejavili mi dôveru, možno aj preto, že mi cestu tak trochu vydláždil brat. Krátka recenzia tej prvej knihy, ktorú mi v Pohľadoch skúšobne ponúkli, aj vyšla bez dajakých radikálnych zásahov redakcie. Išlo o útlu knižku preloženú z bulharčiny. Vzápätí som dostal druhú, to už bola kniha slovenskej literatúry. Súbežne som zašiel do Romboidu a aj tam som dostal dôveru. Potom som písal viac-menej pravidelne, to jest, keď som recenziu jednej knihy v redakcii odovzdal, dostal som na recenzovanie ďalšiu. Písal som o knihách slovenských autorov, ale aj o dielach preložených z bulharčiny, ktorých v tom čase vychádzalo prekvapujúco veľa, občas aj o prekladoch z iných jazykov a aj o básnických zbierkach českých autorov. Až o čosi neskôr som sa odvážil ponúknuť literárnym časopisom aj vlastné verše. Ak to zoberieme pragmaticky, výhodou tohto publikovania bolo jednak to, že som si zarobil trochu peňazí, ale i to, že som získaval isté renomé u spomenutých učiteľov literatúry, ktorí, samozrejme, takéto aktivity študentov zaregistrovali.

Aká bola téma tvojej diplomovej práce?

Moja diplomová práca má názov Prozaická tvorba Ladislava Balleka. Viaže sa na ňu zaujímavá okolnosť. V časoch mojich štúdií nebolo zvykom, že vyučujúci vypisovali témy diplomových prác, ale študenti si museli nájsť tému sami, potom s jej návrhom zísť za niektorým z vyučujúcich a dohodnúť sa. V roku 1974 vyšla Ballekova kniha *Južná pošta*, ktorú som si kúpil. Očarila ma tým, aká je príbehová a zároveň veľmi lyrická. Vzápätí som si v knižnici vypožičal predchádzajúce autorove diela: novely *Útek na zelenú líuku* a *Púť červená ako ľalia* a román *Biely vrabec*. Aj tie sa mi veľmi páčili, a tak som si vymyslel, že by som mohol o nich napísať diplomovú prácu. Keď som zašiel s týmto návrhom za Jánom Števčekom, tému zavrhol, povedal mi niečo v tom zmysle, že autor má iba štyri knihy a ešte nie je v literatúre natoľko etablovaný, aby sa o ňom písala diplomovka. Bol som dosť sklamaný a začal som uvažovať o inej téme. Asi o týždeň som sa však na chodbe fakulty s Jánom Števčekom náhodou stretol a povedal mi: „Viete čo, pán kolega, premýšľal som o tom a prišiel som k záveru, že bude dobré, ak o Ballekovi prácu napíšete.“ Nestal sa však mojím konzultantom, lebo v rámci akejsi dohody nás niekoľkých s diplomovými prácami „predisponovali“ do vtedajšieho Literárneho ústavu SAV. Vedúcim mojej diplomovej práce sa stal Karol Rosenbaum, ktorý neskôr nadobudol povesť normalizačného literárneho vedca – to je však už iná kapitola. Do písania diplomovej práce mi veľmi nezasahoval, ponechal mi slobodu. Dielo Ladislava Balleka sa potom stalo mojou „celoživotnou“ témou.

K tejto téme sa ešte dostaneme, ale nemôžem sa teraz neopýtať na vojenskú službu, ktorú si vykonal hneď po štúdiách. Ako si sa cítil v tom prostredí?

Základná vojenská služba bola pre každého chlapca, ktorý dovŕšil osemnásť rokov, veľkým strašiakom. Až na ojedinelé výnimky sa nikomu do nej nechcelo. Kolovali legendy o niektorých útvaroch najmä v tzv. západnom vojenskom okruhu, v ktorých boli podmienky veľmi náročné, ba až kruté. Nebolo to ďaleko od pravdy, lebo každoročne sa medzi „základákmi“ vyskytli aj samovraždy. Prirodzene, tí, ktorí mali vojenskú službu už za sebou, rozprávali aj historiky, ktoré svedčili o švejkovskej absurdite, panujúcej v Československej ľudovej armáde. Ja som povinnosť narukovať, nútene žiť v prostredí kasární a vykonávať (či aj vydávať) rozkazy vnímal ako zásah totalitného režimu do mojej osobnej slobody. Základný vojenský výcvik som absolvoval v rámci univerzitného štúdia na vojenskej katedre. Stal som sa „absíkom“ či „špagátom“, čiže na vojenčinu som šiel iba na rok. Pred narukovaním som hľadal možnosť, ako si zabezpečiť čo najmenej nebezpečnú vojenčinu. Opäť som využil skúsenosť staršieho brata. On si podal žiadosť, že počas vojenčiny by chcel využiť svoju profesiu – a bolo mu vyhovené, dostal sa na vojenskú strednú školu v Liptovskom Mikuláši, kde vyučoval angličtinu. Aj mojej žiadosti vojenská správa vyšla v ústrety, ibaže som sa dostal do menej exkluzívnej školy. Pridelili ma do Znojma k tzv. školskej rote, ktorá pozostávala z vojakov rómskej národnosti pochádzajúcich z osád, ktorí nemali ukončenú základnú školu, ba niektorí nevedeli ani čítať a písať. Boli sme vojakmi bez zbraní. Učil som slovenčinu, matematiku, dejepis, občiansku výchovu – z každého rožku trošku. Medzi týmito „narukovancami“ boli aj veľmi milí dobráci, ale aj takí, čo mali za sebou kriminál, takže to nebolo celkom jednoduché. Výhoda však spočívala v tom, že ja som si odučil v priemere štyri hodiny denne, potom vojakov prevzali ich velitelia a vykonávali s nimi pomocné práce v kasárňach, vo výcvikových priestoroch a v okolí. Ja som mal spravidla

voľno, len občas mi pripadla dajaká služba. V malej knižnici som mal k dispozícii písací stroj, takže som počas vojenčiny preložil z bulharčiny jednu knihu.

Samozrejme, aj absurdit som zažil veľa. Napríklad, mal som v tej školskej rote jedného vojaka, ktorý nielenže bol veľmi kultivovaný, ale všetko vedel, nemal problémy so slovnými druhmi ani s násobením a delením, skrátka s ničím. Keď som sa ho na to vypytoval, nič mi neprezradil, iba sa potuteľne usmieval popod fúzy. Požiadal som nadriadeného, aby som mohol nazrieť do jeho kádrových materiálov, a zistil som, že má maturitu z priemyselky. Pôvodne mal narukovať k motostrelcom, ibaže pred nástupom na povinnú službu ochorel a do kasární prišiel s papierom od lekára o týždeň neskôr. Všetky funkcie strelcov však už mali obsadené a keď videli, že je Róm, strčili ho medzi „hlúpych Cigánov“. On vďačne túto rolu prijal, bolo to preňho príjemnejšie, než dva roky v plnej poľnej nacvičovať útok obrnených transportérov v súčinnosti s pechotou.

Rozprávať by sa dalo veľa – o komickom i smutnom. Keby sa ma však niekto s odstupom toľkých rokov opýtal, čo mi dala vojenská služba, odpovedal by som mu, že radšej by som ten rok bol prežil celkom inak.

Po vojenskej službe si začal pôsobiť ako pedagóg v Nitre. Ako sa to stalo?

Aj k tomu sa viažu isté zaujímavé súvislosti. Už keď sa blížil koniec mojej povinnej jednoročnej základnej vojenskej služby, hľadal som si zamestnanie. Zúčastnil som sa konkurzu na štúdium vedeckej aspirantúry (obdoba dnešného doktorandského štúdia) v odbore bulharská literatúra, ktorý vypísala moja alma mater – Filozofická fakulta UK. Okrem mňa sa naň prihlásila ešte jedna pani, odo mňa staršia, ktorá síce vedela perfektne po bulharsky, lebo absolvovala vysokoškolské štúdium v Bulharsku, tú však z konkurzu poslali domov, lebo nespĺňala základný predpoklad, nemala ukončené filologické štúdium, ale vyštudovala čosi celkom iné. Takže konkurzný pohovor so mnou bol už len celkom formálny, komisia mi na mieste aj poblahoželala, povedali mi, že sa na mňa tešia ako na nového kolegu. Avšak večer mi zavolať profesor Šimon Ondruš, nahnevaný mi oznámil, že som nebol prijatý, o čom rozhodla nadriadená komisia na dekanáte, a to preto, lebo nie som v Socialistickom zväze mládeže. Aj mi vynadal, že kvôli takej „blbosti“ (použil toto nespisovné slovo) som prišiel o možnosť rozvíjať svoj talent. Keby tá vyššia komisia bola prehliadla uvedenú „blbosť“, zrejme by som sa bol viac venoval bulharskej literatúre než slovenskej.

Je to mýtus, že v ére socializmu nebol problém so zamestnaním. Tí, ktorí absolvovali štúdium v oblasti humanitných či spoločenských vied, to vôbec nemali ľahké. Najmä ženy nie. To, že boli nezamestnané, sa neraz maskovalo dlhšou materskou dovolenkou.

A tak som po vojenčine s diplomom v taške obchádzal v Bratislave rôzne inštitúcie a pracoviská, ale nikde nemali voľné miesto. Jediné, ktoré sa núkalo, bolo v kultúrnom oddelení týždenníka *Nové slovo*. Rovno mi však povedali, že pri podpisovaní pracovnej zmluvy budem musieť podpísať aj prihlášku do Komunistickej strany Slovenska – týždenník bol orgánom jej ústredného výboru. Túto podmienku som splniť nemohol, to bolo v našej rodine tabu.

Nezamestnaný som sa vliekol centrom mesta a premýšľal, čo ďalej. Celkom náhodou som stretol profesora Antona Popoviča, s ktorým som sa trochu poznal, lebo zo dva razy bol prednášať v neformálnom klube prekladateľov z bulharčiny, ktorý pôsobil pri vtedajšom Bulharskom kultúrnom a informačnom stredisku a niesol názov *Tvorivá dielňa prekladu*. Navštevoval som ho ako študent. Popovič sa ma spýtal: „Čo ste taký smutný?“ Vložil som mu svoju situáciu

a on mi vraví: „Však poďte k nám do Nitry.“ Slovo dalo slovo a 6. septembra 1978 som sa stal zamestnancom Pedagogickej fakulty v Nitre. Pamätám si to presne, lebo to bolo veľmi dôležité. Každú chvíľu sa nám mal narodiť syn. Pri narodení dieťaťa vtedy zo štátnej mladomanželskej pôžičky odpísali 2000 korún ako splátku, čo bolo dosť peňazí. Ibaže tú pôžičku mohli manželia dostať, len ak bol aspoň jeden z nich zamestnaný. Teda, 6. septembra som podpísal pracovnú zmluvu, 8. sa nám podarilo vybaviť pôžičku a 10. sa narodil syn. Vyšlo to o chlíp.

Pôvodne som nastúpil ako asistent na Katedru slovenského jazyka a literatúry, ale v krátkom čase, asi o mesiac, ma profesor preradil do Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnych metodík. Nevieť, čo tým sledoval. V podstate to vtedy bolo jedno, všetci členovia Kabinetu aj vyučovali a všetci členovia katedry sa podieľali aj na výskumných úlohách.

V súvislosti s Nitrou nemôžeme okrem Antona Popoviča obísť ani Františka Mika. Obaja boli kľúčovými osobnosťami tzv. nitrianskej školy, ktorá sa preslávila hlavne svojou teóriou literárnej komunikácie. Aké máš na nich spomienky?

Profesor František Miko bol dosť uzavretý človek. Mal povest' prísneho nadriadeného, čo sa potvrdilo. Raz mi povedal, že som „intuitívny kritik“, a vonkoncom to nemyslel ako pochvalu. Uvažovanie, ktorým som sa prezentoval v recenziách, nepokladal za dostatočne vedecké.

Profesor Anton Popovič bol oveľa otvorenejší a veľmi svojrázny. Bol však aj veľký pragmatik a podľa mňa mal sklony k manipulácii, nárokoval si, aby mu podriadení boli prakticky hocikedy k dispozícii. Voči mne však bol veľmi ústretový. Keď som mu raz povedal o svojich obavách, či budem schopný teoreticky uvažovať v intenciách, aké sa na pracovisku vyžadovali, povedal mi tak trochu opak toho, čo F. Miko: „Keď budeme mať v Kabinete dobrého literárneho kritika, budeme spokojní.“ A keď som mu oznámil, že by som chcel ísť na lektorát do Sofie, teda na dlhší čas opustiť pracovisko, podporil ma v tom. Pokiaľ ide o spomenutú svojráznosť, dalo by sa všeličo pospomínať. Napríklad to, ako som sa s ním raz v neskorý večer, už za tmy brodil hlbokým snehom v lese na Železnej studničke...

Počas mojich štúdií sa na Filozofickej fakulte UK o teórii literárnej komunikácie takmer vôbec nehovorilo, možno preto, že išlo o konkurenčné pracovisko. Keď som nastúpil na Pedagogickú fakultu v Nitre, musel som sa s Mikovými a Popovičovými teoretickými koncepciami zoznamovať. Vôbec nebolo ľahké všetkému porozumieť, našťastie, nebol som v tom sám, mladých, začínajúcich nás tam vtedy bolo viacero. Oboch vedcov som si vážil. Ak však mám byť celkom úprimný, nie so všetkým som sa stotožňoval. Tak Mikovo, ako aj Popovičovo vedecké uvažovanie sa mi zdalo trochu „chladné“. Akoby ich oboch viac zaujímal spôsob uvažovania, akoby bola dôležitejšia metodológia bádania než literárne dielo a jeho hodnota. U mňa to bolo naopak. Aj keď som už iste múdrejší, pocit istých rozpakov vo mne pretrváva dodnes.

Spomenul si mladých kolegov. Mohol si ten kolektív predstaviť?

Približne v tom istom čase na nitrianske pracovisko nastúpil o niečo starší František Koli, moji rovesníci Paľo Sika (žiaľ, už nebohý), Mária Valentová, Eva Kapsová, o rok či dva pribudli Zuzana Kákošová a Lubomír Plesník. Ale mladé boli vtedy aj staršie kolegyně Eva Tučná, Jana Nemcová, Eva Preložníková a Imrich Dénes, ktorý neskôr emigroval na Západ. To som spomenul iba tých, ktorí pôsobili v oblasti literatúry, umenia a estetiky, nie jazykovedcov.

Aké disciplíny si vtedy učil?

Viedol som semináre z toho, čo mi bolo najbližšie, teda disciplínu slovenská literatúra po druhej svetovej vojne. Nikto mi do toho nezasahoval, nik ma nekontroloval, mohol som si veľa dovoliť. Poskytoval som študentom informácie aj o dielach „vyrađených“ autorov, akými boli Ladislav Mňačko či Dominik Tatarka. Učil som aj teóriu literatúry, v ktorej bola v súlade so zameraním pracoviska ústrednou témou teória literárnej komunikácie. V istom období sa v rámci štúdia jazyka do študijného programu dostala aj disciplína ďalší slovanský jazyk (ruština bola povinná ako súčasť tzv. všeobecného základu), tak – keďže som bol k dispozícii – padla voľba na bulharčinu. Vyučoval som teda aj tento jazyk. Pravda, nešlo tu o to naučiť študentov za jeden semester po bulharsky, skôr o to, ukázať, akú štruktúru má tento jazyk, v čom sa odlišuje od slovenčiny či češtiny (bulharčina má napríklad člen).

Ak dovoľíš, tak sa pochválím, že po roku 1989 som popri svojom hlavnom zamestnaní dlhší čas vyučoval aj dejiny bulharskej literatúry a prekladový seminár z bulharčiny na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Najprv na polovičný úväzok, potom na tretinový, neskôr ma platili len za odučené hodiny – až napokon tieto predmety, zrejme kvôli šetreniu finančných prostriedkov, presunuli na bulharského lektora.

Keď si prišiel do Nitry, ako na teba pôsobila? A ako dnes spomínaš na vtedajšiu Pedagogickú fakultu?

Nitra ako mesto mala pre mňa celkom prízračivý kolorit. Dlhو som nevedel, ako ho výstižne pomenovať. Až keď som už niekoľko rokov v Nitre býval a navštívil ma môj fínsky priateľ, povedal mi, že tu vládne atmosféra južného mesta. Myslím si, že je to veľmi presné. Pravda, v časoch môjho príchodu do Nitry ešte stáli mnohé staré nízke budovy na Štefánikovej ulici – jedny čoskoro padli za obeť výstavby Okresného výboru KSS (dnes sídlo primátora a vedenia mesta), iné zanikli, keď sa stavala budova dnešnej Všeobecnej úverovej banky či Kultúrneho domu Orbis, ktorý tiež už neexistuje. V jednej z nich bola krčma, v inej vináreň, kde sa popíjalo sudové víno postojacky. Do oboch týchto zariadení ma zaviedol Pavol Plutko, hoci ja som vtedy pil iba kofolu. Na mieste Divadla Andreja Bagara stála síce zanedbaná, ale zaujímavá historická budova, za ktorou mi je tiež ľúto. Som presvedčený, že sa mala zachovať a divadlo sa malo postaviť niekde inde, trebárs na mieste dnešného komplexu Promenáda. Žiaľ, necitlivé „likvidačné“ zásahy do historického centra mesta sa v ére socializmu (aj neskôr) diali nielen v Bratislave, ale aj v Nitre.

Pokiaľ ide o Pedagogickú fakultu, treba si uvedomiť, že bola zameraná výlučne na prípravu študentov na učiteľské povolanie. Ako taká bola pod značným ideologickým dohľadom. Vedenie fakulty na čele s dlhoročným dekanom bolo v tomto smere dosť dogmatické a, domnievam sa, vykonávalo aj istú nadprácu – asi preto, aby sa jeho predstavitelia pozitívne zapísali u vyššie postavených súdruhov a uchovali si svoje miesta. Každoročne sa konali tzv. verejné schôdze základnej (fakultnej) organizácie Komunistickej strany Slovenska, v tom čase sa nevyučovalo a účasť na týchto schôdzach bola povinná aj pre nestraníkov, ktorých bolo azda viac než tých druhých. Mnohé veci boli priam absurdné. Napríklad, každá katedra musela mať nástenku a dekanát zostavil komisiu, ktorá úroveň násteniek bodovala, no a potom sa na schôdzi vyhlasovalo, ktorá katedra bola najlepšia, a karhali sa tie lajdácke, ktoré zabudli na nástenke pripomenúť to či ono výročie. Ponášalo sa to na pioniersky tábor.

Celkom iná vec je, ako to bolo na našom pracovisku. Profesor Popovič bol síce veľký pragmatik, ale uvedené „ideologické povinnosti“ nebral veľmi vážne, skôr sa usiloval ľudí na oboch pracoviskách, teda katedru i Kabinet, od nich – pokiaľ sa dalo – uchrániť. Tu panovala naozaj tvorivá atmosféra. Mňa za celé obdobie nielenže nik nenútil, aby som vstúpil do komunistickej strany (iná k dispozícii nebola), ale členstvo mi, chvalabohu, nik ani neponúkol. Dokonca som ani nemusel ísť na VUML (Večerná univerzita marxizmu-leninizmu), čo bol nástroj na to, aby sa na (najmä) intelektuálov, ktorí neboli členmi strany, mohlo ideologicky pôsobiť. Len na pobavenie uvediem, že keď som prišiel do redakcie Romboidu, prozaik Julio Balco, ktorý uvedenú „univerzitu“ práve povinne absolvoval, sa mi predstavil ako „slobodný vumelec“.

Ak by som to mal zhrnúť, povedal by som to tak, že na Pedagogickú fakultu z éry socializmu nemám práve najveselšie spomienky, zatiaľ čo na pracovisko, na ktorom som pôsobil, naopak veľmi dobré.

Krátko po vysokoškolských štúdiách, presnejšie v roku 1979 ti vyšla debutová zbierka básní *Strom pred domom*. Mohol by si prezradiť niečo o okolnostiach jej vydania, prípadne o prostredí, do ktorého si vtedy ako debutant vstupoval?

Okolnosti, ktoré sa viažu na môj básnický debut, sú azda tiež zaujímavé. Ako vysokoškolák som pravidelne posielal básne do literárnej súťaže Wolkrova Polianka. Už presne neviem, či to bolo v roku 1975 alebo 1976, keď som sa v nej umiestnil medzi najúspešnejšími autormi. Porota v tom ročníku prvé miesto neudelila, ale udelila dve druhé. S mojimi básňami som získal jedno z tých druhých miest. Podľa zaužívaného pravidla poézia odmenených autorov mala byť publikovaná v zborníku mladej tvorby, ktorý vychádzal v nasledujúcom roku vo vydavateľstve Smena. Tešil som sa teda, že moje básne vyjdú tlačou. Jedného dňa mi však zavolał básnik a redaktor vydavateľstva Jozef Gerbóc, aby som za ním prišiel. Keď som sa do Smeny dostavil, oznámil mi, že Vojtech Mihálik, ktorý mal zborník pod akýmsi patronátom (či skôr dozorom), moje básne z neho vyradil, nezdali sa mu byť dostatočne angažované. Povedal mi, že ho to nahnevalo, lebo básne sú dobré. „Ale nič si z toho nerob. Čo najskôr si daj dokopy zbierku, my ti ju vydáme,“ dodal. A slovo dodržal. Dodnes neviem, od koho získal dva odobrujúce posudky, ktoré podľa platných predpisov museli byť. Vojtech Mihálik mi tak nechtiac dopomohol k prvej knihe.

Bolo to obdobie tvrdej normalizácie. Zjednodušene povedané, kontext mladej poézie, do ktorého som vstupoval, bol takýto: Na jednej strane boli autori (samozrejme, myslím tým aj autorky) z Mihálikovej liahne v Novom slove mladých, z ktorých niektorí v úsilí čo najskôr sa presadiť dbali na jeho rady angažovať sa poéziou za ešte krajšiu socialistickú budúcnosť, iní nie. Na druhej strane boli mladí tvorcovia mimo tejto liahne, ktorí sa usilovali o autentickú výpoveď, pričom básne, ktoré publikovali, nemohli byť vyslovene proti dobovej ideológii, otvorene buričské, ale dokázali vyslovovať aj komplikovanosť bytia človeka na svete a existenciálnu úzkosť. Tých najmä Mihálik často káral za pesimizmus.

Spomenul si už lektorát v Sofii. Koľko si tam pobudol a ako si si zvykol na tamojšie prostredie?

Lektorom slovenského jazyka na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii som bol tri roky. Vzhľadom na to, že ako študent som v Bulharsku absolvoval dva mesačné pobyty v rámci

letných jazykových kurzov, nešiel som do celkom neznámeho prostredia. Každá krajina má svoje špecifiká, mentálne či kultúrne, niektoré človeka prekvapia, niektoré zaskočia, niektoré ho môžu celkom iritovať, môžu ísť, povedané ľudovým jazykom, aj na nervy. Pre balkánske krajiny je napríklad dosť príznačný „časový relativizmus“; keď niekto príde na dohodnuté stretnutie aj o pol hodinu neskôr, vlastne sa to ani neberie, že mešká. „Klídek, pohoda.“ Typické je tiež to, že málokedy človek dostane celkom presnú informáciu. Keď napríklad autobus odchádza o 14.10 hod., spravidla informátor či informátorka nepovie cestujúcemu tento čas, ale uvedie „okolo druhej“. Čím dlhšie človek v danej krajine žije, tým viac porozumenia pre dané špecifiká nadobudne, zžije sa s nimi. Takéto pochopenie, ako som zistil, je veľmi dôležité pre prácu prekladateľa. Ja som si teda na tamojšie prostredie zvykol veľmi rýchlo, mojej manželke to trvalo trochu dlhšie. Syn, ktorý mal štyri roky, s tým, samozrejme, nemal nijaké problémy. Mali sme však aj trochu šťastia, nezažili sme v Bulharsku potravinovú krízu, aká nastala rok či dva po našom odchode, keď bol nedostatok aj základných potravín. (Neviem presne, z akých ekonomických príčin. Plánované hospodárstvo tam určite fungovalo horšie ako u nás.)

Musím ešte zdôrazniť, že na sofijskej Katedre slovenských jazykov, ktorej som ako lektor bol príslušníkom, panovala mimoriadne priateľská a tvorivá atmosféra. Boli tam skvelí literárni vedci i jazykovedci. A ešte jedna vec bola výborná, byt sme mali v osemposchodovom činžiaku, v ktorom bývali všetci lektori zo zahraničia (s výnimkou tých zo Sovietskeho zväzu). Často sme sa navštevovali či organizovali spoločné podujatia, pričom dorozumievacím jazykom bola bulharčina. Roky prežité v Sofii boli naozaj dobré.

Čo sa dialo po návrate? Vrátil si sa ešte na Pedagogickú fakultu, alebo si už začal pôsobiť ako redaktor Romboidu?

Vrátil som sa na Pedagogickú fakultu. Do Romboidu som prešiel na začiatku roku 1987. Malo to svoje dôvody. Po smrti profesora A. Popoviča sa vedúcou Katedry slovenského jazyka a literatúry stala pani, ktorá prišla z vonkajšieho prostredia. A hneď urobila radikálne opatrenie – tých, ktorí sme boli kmeňovo pracovníkmi Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnych metodík, vylúčila z pedagogického procesu. Vraj sa máme venovať len vedeckému výskumu. To mi prekážalo, lebo ja som vyučoval veľmi rád. Navyše, v tom čase sme s manželkou uvažovali, že sa z rodinných dôvodov vrátíme do Bratislavy (výmena bytu sa napokon nepodarila realizovať, takže sme zostali žiť v Nitre). Do toho celkom nečakane prišla ponuka z Romboidu. Súvisela s tým, že v Romboide vznikla príloha pre mladú literatúru Dotyky a redakcia dostala k dispozícii ešte jedno redaktorské miesto. A predstav si, v Romboide som hneď dostal plat o neuveriteľných 800 korún vyšší, než som mal ako odborný asistent.

Ako vtedy fungovala redakcia Romboidu? Čo bolo náplňou tvojej práce?

Prvý rok som pod patronátom Paľa Vilikovského pripravoval a redigoval väčšinu materiálov do Dotykov. Po roku sa presne podľa pôvodného plánu Dotyky osamostatnili. Ja som dostal možnosť vybrať si, buď prejdem do novovytvorenej redakcie Dotykov, alebo môžem zostať v Romboide. Zvolil som druhú z uvedených možností, pretože tam bol skvelý kolektív. Šéfredaktorom bol Marián Kováčik a okrem neho a Paľa Vilikovského boli v redakcii Mila Haugová, Elena Kršáková, Ján Majerník a Július Balco, externe ako jazykový redaktor ešte vypomáhal Ivan Mojík. Mali sme aj grafickú redaktorku a ešte sekretárku a pisárku v jednej osobe. Skrátka, bolo nás tam ako hadov.

Dnes, keď takýto časopis robí jeden človek, maximálne dvaja, aj to popri zamestnaní, ktorým sa živia, je to takmer nepredstaviteľné. Paľo Vilikovský hovorieval, že máme zmluvu so štátom, že za málo roboty dostávame malé platy.

Kompetencie v redakcii sa striedali. Istý čas som mal na starosti rubriku recenzií, inokedy bola mojou doménou poézia, niekedy štúdie či próza. Prax bola nasledujúca. Na porade celej redakcie sa urobila definitívna uzávierka jedného čísla, ktoré vzápätí išlo na grafické spracovanie a do tlače. Ďalej sa prediskutovalo, aké materiály sú k dispozícii pre bezprostredne nasledujúce číslo, a podľa toho sa vytvorila jeho podoba, pričom sme sa usilovali robiť to koncepčne, t. j. napríklad isté tematické bloky. Zároveň sa hovorilo „výhľadovo“, teda o tom, čo by asi mohlo byť v ďalších vydaniach. Iniciatívne sme oslovovali autorov, čo bolo dôležité najmä v prípade literárnych vedcov, básnici a prozaici zväčša prichádzali s ponukou svojich textov sami.

Pokiaľ ide o redigovanie textov a jazykovú úpravu, prebiehalo to takto: Text, ktorý dostal redaktor od autora, objednaný či neobjednaný, redaktor upravil priamo v rukopise perom alebo ceruzkou. O pravopisných úpravách sa, samozrejme, nediskutovalo, závažnejšie štylistické úpravy či iné navrhované zmeny prediskutoval s autorom, a to buď v redakcii, alebo v kaviarni, kde sa stretli. Definitívna podoba textu išla pisárke, ktorá všetky zredigované príspevky prepisovala na rámcový papier, ktorý bol pomôckou pre grafickú redaktorku pri prepočte riadkov na stĺpcovú či stránkovú sadzbu a formát časopisu. Pisárkin prepis redaktor znova prečítal, lebo aj ona mohla urobiť chybu, vynechať slovo a pod. Podľa zaužívaného pravidla tlačiareň akceptovala päť opráv perom na jednej takejto strane. Keď mala grafická redaktorka k dispozícii všetky texty v rámcovom papieri, urobila tzv. zrkadlo, akúsi maketu čísla, ktorá išla spolu s textami do tlačiarne. Prirodzene, riadila sa aj na porade dohodnutým poradím príspevkov. V tlačiarňi urobili sadzbu a poslali do redakcie tzv. špalty, čiže stĺpcovú korektúru. Dostali sme ju v niekoľkých exemplároch. Jeden poverený redaktor a jazykový redaktor čítali celú korektúru, jednotliví redaktori pridelené časti. Všetko sa to stretlo na stole povereného redaktora a opravy chýb, ktoré unikli jeho pozornosti, ale zachytil ich jazykový redaktor či jednotliví redaktori, preniesol do tej svojej. Táto „centrálna“ korektúra išla späť do tlačiarne. V tlačiarňi potom pripravili stránkovú korektúru – a celý proces sa zopakoval. Potom sme ešte dvaja či traja redaktori išli do tlačiarne na náhľad. Dostali sme tzv. obťah, ktorý sme porovnávali s poslednou korektúrou, t. j. kontrolovali sme či príslušný sadzač opravil všetky chyby. Každú stranu sme podpisovali, čím sme odsúhlasili jej tlač. Poznávam ešte, že sadzači či metéri v tej našej tlačiarňi boli vynikajúci znalci pravopisu a prehliadnutú chybu neváhali opraviť z vlastnej iniciatívy.

Aké máš spomienky na literárny život druhej polovice osemdesiatych rokov? Videl si tam nejaké posuny oproti sedemdesiatym rokom?

Keďže som bol v Romboide, literárny život som sledoval takpovediac naživo, povedané trochu tautologicky. V redakcii sa neraz stretlo aj niekoľko tvorcov naraz, a tak pri káve vznikli zaujímavé debaty. Keď bolo spoločné zasadnutie redakcie a redakčnej rady, pomerne rýchlo sa „vybavili“ veci okolo časopisu – a potom sa voľne debatovalo o práve vydaných knihách, o tom, čo chystajú vydavateľstvá a, samozrejme, aj o politike. Na kus reči prichádzali aj spisovatelia, na ktorých platilo publikačné embargo a ktoré sa im práve v Romboide podarilo prelomiť, a to vďaka Paľovi Vilikovskému. On presvedčil aj šéfredaktora, že text toho autora

máme uverejniť. Nebolo to však celkom jednoduché, lebo práve v čase, keď som nastúpil do redakcie, prišlo na Ústredný výbor KSS udanie od skupiny pracovníkov z jednej katedry na východnom Slovensku, že Romboid píše viac o magickom realizme ako o socialistickom. Ťažko povedať, čo tým sledovali. Pravdepodobne sa niekto urazil, že jeho ideologický text nebol publikovaný. A stalo sa čosi nevidané, z ÚV poslali kópiu listu aj s podpismi na vyjadrenie redakcii. P. Vilikovský a M. Kováčik sformulovali dajakú odpoveď a všetko išlo dostratená. O niekoľko rokov skôr by to pravdepodobne viedlo prinajmenšom k odvolaniu šéfredaktora. Aj táto udalosť svedčí o tom, že druhá polovica osemdesiatych rokov už bola iná ako roky najtvrdšej normalizácie.

V závere roka 1989 sa v Československu zmenil režim. Ako si prežíval novembrové udalosti?

Novembrové udalosti som prežíval veľmi intenzívne. Chodil som do redakcie a myslím si, že už 20. novembra prišla do Bratislavy aj moja manželka a tri dni sme sa potom zúčastňovali na manifestáciách na námestí, štrngali sme kľúčmi a tešili sme sa spolu s ostatnými z nadchádzajúcej slobody, pričom sme aj dosť típli, či to dobre dopadne. Zažili sme i prvé vystúpenie Karla Kryla po návrate z exilu. V redakcii bola dosť napätá atmosféra, nie azda preto, že by niekto bol proti pádu totalitného režimu, ale preto, že syn jednej kolegyně bol v študentskom výbore na Vysokej škole múzických umení a syn druhej na ktorejsei inej vysokej škole – a mamy sa o nich oprávnenne báli. Nebolo hneď zrejmé, že všetko prebehne tak hladko, povrávalo sa, že môže zasiahnuť ŠtB, že na študentov môžu poslať akúsi pohotovostnú jednotku Verejnej bezpečnosti z Pezinka... V televízii sme sledovali manifestácie v Prahe, v iných československých mestách, sledovali sme prejavy Václava Havla, prenos z divadla v Bratislave... S kolegynou Annou Rašlovou, grafickou redaktorkou, som bol pred Justičným palácom demonštrovať za prepustenie Bratislavskej päťky. Bolo to naozaj hektické obdobie, plné adrenalínu.

Neuvažoval si po revolúcii o vstupe do politiky? Tvoj brat Braňo to urobil...

Nie, o vstupe do politiky som vonkoncom neuvažoval. To naozaj nie je moja parketa. Braňo bol v tomto smere celkom odlišný. On bol „politickým človekom“. Ved' už v roku 1968 zakladal na strednej škole Študentský parlament, písal aj politické články, keď vtedy spolu s priateľom redigoval prílohu mládežníckeho časopisu Prúd, ktorá sa volala Proti prúdu. Potom zakázali nielen tú prílohu, ale celý časopis. Ja som bol vždy presvedčený, že nikdy do žiadnej politickej strany nevstúpim (ani teraz, keď som už na dôchodku).

Poznáš ťa ako človeka, ktorý sa zaujíma o širšie spoločenské dianie. Ako vnímaš ponovembrový vývoj Slovenska?

Predovšetkým musím zdôrazniť, že samotnú zmenu režimu a politického systému v roku 1989 vnímam jednoznačne pozitívne. Stali sme sa slobodnou krajinou a slobodnými občanmi. Mladšie generácie vymoženosti slobody vnímajú ako čosi samozrejmé a prirodzené, my starší (alebo aspoň časť z nás) si ich azda aj viac ceníme, pretože vieme, že také samozrejmé nemusia byť. Pád totalitnej vlády a nastolenie základných princípov demokracie má podľa mňa aj priaznivý dopad na vývin literatúry, i keď v tom obrovskom množstve vydávaných kníh sa často stráca kvalita.

Čo ma v spoločenskom vývine zaskočilo, bol rozpad Československa – ja by som bol spokojne dožil svoj život v spoločnom štáte. Pravda, ťažko dnes odhadovať, ako by sa situácia vyvíjala, keby bolo o rozdelení štátu referendum a dopadlo by tak, že väčšina by bola za zachovanie spoločného štátu. Nacionalistické vášne by sa možno stupňovali a nastala by totálna kríza. Veľkým nešťastím pre Slovensko však bolo, že slovenskí protagonisti Nežnej revolúcie dotiahli do politiky Vladimíra Mečiara. Áno, od tých, ktorí boli pri tom, viem, že ho dotiahli – iste v dobrej viere. Mečiar využil ponúknutú príležitosť, chopil sa moci a nastolil princíp vládnutia, podľa ktorého tí, čo vyhrajú voľby a majú v parlamente väčšinu, si môžu odhlasovať čokoľvek. Jeho vláda realizovala divokú privatizáciu, v ktorej nečestní a často i hlúpi ľudia prišli k obrovským majetkom. Mečiar napokon z politiky odišiel, resp. bol z nej vytlačený, avšak stratégia „našich ľudí“ sa zachovala dodnes. Postupne sa prehĺbilo prepojenie politiky s podnikateľskou vrstvou naviazanou na mafiu. Presvedčenie niektorých jedincov, že sú nedotknuteľní, vyvrcholilo do tragickej udalosti – do vraždy Jána Kuciaka a Martyiny Kušnírovej. Bolestne sa nás to dotýka aj preto, že obaja boli absolventmi Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Robert Fico a jeho pravá ruka Robert Kaliňák vyzeraajú, že nevedia, o čo ide, keď sa hovorí o tom, že majú na tej dvojitej vražde dajaký podiel viny. Nechápu (alebo sa tak tvária), že nesú morálnu zodpovednosť, lebo svojou politikou umožnili v štáte uplatňovať mafiánske maniere.

Nie som politológ, nebudem ďalej rozjímať nad politikou, v tejto chvíli sa však veľmi obávam nachádzajúcich volieb, ktoré sú – chceme či nechceme – už ovplyvnené dezinformáciami a konšpiračnými teóriami. Bojím sa, že moc, ktorá z volieb vzíde, začne meniť našu zahraničnopolitickú orientáciu, bude hľadať „pravé“ príčiny vojny na Ukrajine, začne nás zblížovať s Ruskom – a spôsobí Slovensku obrovskú hanbu. Kiežby som sa mylil.

Demokracia v našich končinách má aj po viac ako tridsiatich rokoch od pádu totalitného režimu podobu zápasu o zachovanie jej základných princípov.

V polovici deväťdesiatych rokov si začal opäť pôsobiť ako pedagóg v Nitre. Čo ťa k tomu znovu priviedlo?

Môj návrat do akademického prostredia v Nitre súvisel so situáciou Romboidu. Ministerstvo kultúry, na ktorého čele vtedy stál spisovateľ Ivan Hudec, pridelo na jeho vydávanie sumu, ktorá postačovala maximálne na jedno číslo. Keďže tých, ktorí sme ešte v redakcii boli, nemala Asociácia organizácií spisovateľov Slovenska z čoho platiť, musela nám dať výpovede. Potreboval som teda nové zamestnanie. Zašiel som za vedúcim Katedry slovenskej literatúry profesorom Viliamom Obertom, či by náhodou nebolo pre mňa miesto. Mal som veľké šťastie, lebo zhodou okolností práve v tom istom čase odišiel na fakultu do Banskej Bystrice Pavol Plutko. Bolo po ňom voľné miesto, na ktoré som hneď mohol nastúpiť, pričom som „dostal“ tie moje obľúbené disciplíny – slovenskú literatúru druhej polovice 20. storočia a súčasnú literatúru.

Popri vyučovaní si stále pôsobil v redakcii Romboidu, dokonca si sa stal šéfredaktorom. Predpokladám, že tie ťažkosti s financovaním boli značné...

K ťažkostiam s financovaním vydávania časopisu som sa vyjadril už v predchádzajúcej odpovedi. Len dodávam, že problémy so získaním dotácie z verejných (či aj iných) zdrojov sú odvtedy permanentnou súčasťou existencie Romboidu, ako iste aj ostatných literárnych periodík.

Pokiaľ ide moje pôsobenie vo funkcii šéfredaktora, musím ťa poopraviť. Stal som sa ním už v roku 1996 po tom, ako sa funkcie vzdal Pavel Vilikovský. Paradoxne som vnímal situáciu, že chvíľu som bol „úradne“ dokonca Paľovým nadriadeným, kým neodišiel do Reader's Digest. Ako som uviedol, čoskoro som dostal výpoveď, lebo neboli peniaze. S predsedom Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska Vladimírom Petríkom sme však hľadali možnosť, ako Romboid zachrániť. Navštívili sme Ministerstvo kultúry SR, pričom, aby naša návšteva mala väčšiu váhu, pridal sa k nám aj Peter Andruška. Prijal nás literárny kritik Pavol Števec, ktorý tam bol vtedy generálnym riaditeľom ktorejsi sekcie. Jeho argumentácia bola neuveriteľná. Presne si pamätám, čo povedal na moju adresu: „Igor, pochopte, ministerstvo nemôže dať svoje peniaze na časopis, v ktorom publikujú protislovenský Šimečka a Štrasser.“ Takmer sme neverili vlastným ušiam. Argumentovali sme tým, že ministerstvo nemá „svoje peniaze“, ale peniaze daňových poplatníkov, a že aj tí „protislovenskí“ Šimečka a Štrasser odvádzajú z honorárov rovnakú daň ako ktorýkoľvek iní autori. Ale nepochodili sme. Iste si vieš predstaviť, že Pavol Števec stratil v mojich očiach akékoľvek renomé.

Vladimír Petřík potom dokázal zabezpečiť financovanie daného ročníka Romboidu akousi okľukou cez vtedajšie Národné literárne centrum. A tak som ešte pomerne dlhý čas zostal šéfredaktorom popri mojom zamestnaní vysokoškolského učiteľa. Bol som ním na polovičný úväzok, čo znamenalo celú robotu a polovičný plat.

V roku 2003 si vydal výber zo svojich kritik s názvom *Dotyky, sondy, postoje*. Bola to príležitosť zrekapitulovať dovtedajšiu kritickú činnosť, pociťoval si však potrebu aj niečo prehodnotiť? Niektoré postoje či názory...

V tom čase som sa literárnej kritike venoval už dvadsaťpäť rokov. Uvažoval som vydať knižne to, čo som zo svojich literárnokritických textov pokladal za najdôležitejšie. Edičná komisia univerzity mi vyšla v ústrety, a tak výber uzrel svetlo sveta. Som zástancom toho, že keď človek niečo publikuje, pri ďalšom uverejnení po rokoch by to nemal meniť (vylepšovať), lebo text je aj svedectvom o čase, v ktorom vznikol, a najmä o autorovi a jeho zmýšľaní v istom období. Určite som nemusel meniť žiadne svoje postoje či názory, i keď s odstupom rokov, keď má človek viac skúseností, si povie, že niekde mohol byť ako kritik menej prísny, inde – naopak – mal byť prísnejší. Texty vo výbere sú publikované v pôvodnej verzii, odstránil som len evidentné lapsusy, ktoré vznikli pri nepozornej redakcii pôvodných verzií, alebo ich vyrobil tlačiarsky škriatok.

Vrátim sa ešte k označeniu „intuitívny kritik“, ktoré ti prisúdil František Miko. Ako sa na to dnes pozeráš? Aký význam pripisuješ intuícii vo svojich kritikách?

Slovo intuícia má v slovníkoch cudzích slov pomerne bohatú definíciu, či skôr definície. Je definovaná aj ako „inštinktívne poznanie“ či „bleskové pochopenie bez účasti racionality“. Toto azda takto „priamočiaro“ nemožno na literárnu kritiku uplatniť, keďže už samotné čítanie textu je racionálny proces. Ak ma profesor Miko označil za „intuitívneho kritika“, mal zrejme na mysli to, že sa pri písaní o knihách riadim osobným vkusom, venujem menšiu pozornosť štruktúrnym zložkám textu, argumentujem príliš spontánne a nevyužívam dostatočne odbornú terminológiu. A aký význam teda pripisujem intuícii v kritike? Spočíva v tom, že jedinec, ktorý sa venuje bohumilej činnosti, akou je posudzovanie hodnoty a kvality literárneho diela, niekedy len čo začne

knihu čítať, intuitívne cíti, že v nej niečo škrípe či nesedí. Potom začne hľadať príčinu toho, čo mu intuícia napovedá. Do intuície vari patrí aj to, keď má kritik „nos na autora“. Prečíta si napríklad prvotinu, ktorá nie je oslňujúca a zaslúži si i pohanu, ale popri nej autora i pochváli, pretože vycíti jeho talent, ktorý tvorca svojimi ďalšími výtvormi potvrdí.

Recenzistike sa venuješ dodnes, takže máš stále prehľad o aktuálnom dianí v slovenskej literatúre. Akých autorov, prípadne aký typ literatúry máš dnes v oblube?

Na Slovensku je neuveriteľné množstvo spisovateľov (vrátane „spisovateľov“). Keby niekto urobil špeciálny výskum, možno by vyšlo, že máme na počet obyvateľov najväčší výskyt ľudí, ktorí vydali knihu, na svete. Každoročne vychádza také množstvo kníh, že prečítať z nich sa dá iba malý zlomok. Tvrdiť, že mám prehľad o aktuálnom dianí v slovenskej literatúre, by preto bolo azda trochu trúfalé. I keď sa usilujem, lebo so záujmom čítam aj literárne časopisy. Ako čitateľ i ako autor mám rád literatúru o čosi starších tvorcov odo mňa, s ktorých dielami som dozrieval: Ján Johanides, Pavel Vilikovský, Rudolf Sloboda, Dušan Mitana, Ján Buzássy, Ivan Laučík, Peter Repka, Ivan Štrpka, Štefan Strážay, Mila Haugová..., ďalej poéziu niektorých mojich (približne) rovesníkov: Ján Zambor, Ján Švantner, Rudolf Jurolek, Juraj Kuniak, Dana Podracká..., ale aj tvorbu o čosi mladších autorov: Pavol Rankov, Balla, Peter Pišťanek, Silvester Lavrík, Daniela Kapitáňová (najmä *Knihá o cintoríne*), Mária Kopcsay... (Vždy som uviedol iba niekoľko mien ako *pars pro toto*.)

Ak by som mal čo najkratšie definovať, akú literatúru mám rád, tak by som odpovedal takto: literatúru, ktorá nie je povrchná, nenadbieha lacnému čitateľskému vkusu a ktorá sa usiluje hovoriť o zložitosti ľudskej existencie na tomto čudesnom svete. A, samozrejme, aj tú, ktorá dokáže prekvapiť spôsobom, akým je napísaná.

Dva roky po spomenutej knihe ti vyšla monografia o tvorbe Ladislava Balleka *Príbeh ako princíp*. Možno povedať, že bola vyústením tvojho dlhodobého záujmu o tohto autora. Kam dnes radíš Ballekovu tvorbu?

V predchádzajúcej odpovedi som zámerne nespomenul Ladislava Balleka, lebo o ňom už bola reč. Spomenul som, kedy a ako sa zrodil môj záujem o jeho tvorbu. Po rokoch naozaj vyvrcholil uvedenou monografiou. Pokúsil som sa v nej analyzovať tvorivú metódu, umelecké postupy všetkých autorových prozaických kníh. (Okrem nich vydal dve knihy esejí a článkov a rozsiahlu knihu zápiskov z obdobia svojho pôsobenia vo funkcii nášho veľvyslanca v Českej republike.) L. Ballek sa do širšieho čitateľského povedomia i do intenzívnejšej pozornosti literárnej kritiky dostal až po vydaní románu *Pomocník* v roku 1977. Nemenej zaujímavé sú však aj jeho predchádzajúce knihy. Novely *Útek na zelenú lúku* a *Púť červená ako ľalia* sa – s krajne individualizovanými, až čudáckymi protagonistami – niesli v intenciách nepísaného generáčného programu popretia ospevovanej metódy socialistického realizmu. Vyvrcholením tohto Ballekovho tvorivého obdobia bolo dielo *Biely vrabec*, ktoré akýmsi zázrakom ešte vyšlo v roku 1970 a nedá sa interpretovať inak, len tak, že je to román o schizofrenikovi, čím je v našej próze jedinečný. Rozsiahlejšia novela *Modré hodiny*, ktorá je v jednej polohe aj metaforickým zachytením situácie človeka po okupácii krajiny, v ktorej žije, však už vyjsť nemohla. (Vydaná bola až v roku 1995 pod názvom *Trinásty mesiac* a s podtitulom *Sen nocí mesačných*.) A tak na začiatku normalizácie, keď už bolo jasné, že nebude možné rozvíjať v tvorbe to, čo sa zrodilo

v šesťdesiatych rokoch, Ballek, ako aj iní autori, sa musel rozhodnúť – buď bude autorsky mlčať, alebo si nájde iné témy a iný spôsob písania. Ako vieme, v palánskom cykle *Južná pošta*, *Pomocník*, *Agáty* a *Lesné divadlo* sa uchýlil do čias prevažne bezprostredne povojnových a našiel si témy, ktoré sa javili z ideologického hľadiska ako bezproblémové, avšak dokázal v týchto svojich prózach vypovedať veľa o podstatách ľudského bytia, a to predovšetkým cez pútavé príbehy. Jeho vývin svojím spôsobom odráža aj peripetie celej slovenskej literatúry daných desaťročí. Som presvedčený, že normalizačným obdobím prešiel ako spisovateľ so čtou a jeho diela zostanú zapísané v našej spoločnej kultúrnej pamäti.

Na nitrianskej fakulte si dlhodobo vyučoval slovenskú literatúru druhej polovice 20. storočia a spolu s tým aj súčasnú literatúru. Keďže si bol aj mojím pedagógom, tak viem, že si vždy kládol na prvé miesto čitateľský zážitok...

Áno, máš pravdu. Čitateľský zážitok pokladám za veľmi dôležitý – v prípade odborníka je odrazovým mostíkom pre ďalšie uvažovanie o diele. Myslím si, že každý, kto číta, číta kvôli zážitku, resp. aj ostatné druhy umenia vyhľadávame pre zážitok. Je to dané podstatou ľudského života, ktorý sa skladá zo zážitkov. Ak človek prestane mať zaujímavé zážitky a jeho bytie sa obmedzí len na „bežnú prevádzku“, jeho život sa stáva prázdny. Pravda, každý to má trochu inak. Niektorí musia pre zážitok vycestovať do niektorého exotického kúta sveta, alebo urobiť niečo adrenalínové, inému stačí zájsť do lesa, ktorý ma najbližšie k svojmu obydlia, alebo sa posadiť do kaviarne či pivárne – a načerpá zážitky. Záleží to od schopnosti vnímať. Spisovatelia sú spravidla dobrí pozorovatelia a majú dobre vyvinuté vnímanie, takže im naozaj niekedy stačí tá kaviareň. No všimnime si, ako ťažko sa nám interpretujú diela, ktoré neposkytujú dostatok zážitkov...

Ako si sa cítil v pozícii univerzitného pedagóga? Našiel si sa v tejto profesii?

V tejto profesii som sa skutočne našiel. Vyučoval som naozaj veľmi rád a s nasadením. Dúfam, že to takto vnímali aj moji študenti. Verím, že som ich nenudil. Výhodou tejto profesie pre mňa bolo i to, že som bol neustále v intelektuálnom prostredí, v ktorom sa všetci venovali literatúre či jazyku a o literatúre sa v ňom debatovalo. Bol som rád, že ako vysokoškolský pedagóg som mal veľkú mieru slobody, mohol som učiť takpovediac po svojom, takmer nič ma neobmedzovalo (akurát iba to, že limitujúcim faktorom bol čas, teda počet hodín pridelených jednotlivým disciplinám). Ale na strednej škole by som učiť nechcel, tam je človek dosť zviazaný osnovami a predpismi.

Ako hodnotíš úroveň dnešného univerzitného vzdelávania?

Predovšetkým sa mi žiada povedať, že zakladanie nových univerzít po roku 1989 sa dialo prirýchlo a nie celkom premyslene. Nebolo to šťastné riešenie. Vytvorilo sa síce konkurenčné prostredie pre univerzity, ale nie pre študentov. Univerzity dnes už na väčšinu študijných odborov nerobia prijímacie skúšky, je ľahké sa na štúdium dostať. Študujú aj tí, ktorí na to nemajú vzdelanostné či intelektuálne predpoklady. Nesmieme zabúdať na to, že úroveň univerzity netvorí len jej pedagógovia a vedeckí pracovníci, ale takmer v rovnakej miere aj študenti. Mne sa celé roky vec javila tak, že študovať odbor slovenský jazyk a literatúra prichádza

množstvo mladých, ľudí, ktorí nie sú dostatočne pripravení zo stredných škôl. Na druhej strane som presvedčený, že tí, ktorí majú skutočný záujem o štúdium (a nejde im iba o diplom či o to, aby naplnili dajaké ambície svojich rodičov), stále môžu aj na našich univerzitách nadobudnúť kvalitné vzdelanie.

Počas svojej pedagogickej kariéry si mal aj niekoľkých doktorandov. Na ktorých dnes rád spomínaš?

Ak nebudeš naliehať, nebudem uvádzať konkrétne mená. Mohlo by sa stať, že by som na niekoho zabudol, a on by si to nezaslúžil. Doktorandi, či už išlo o chlapcov alebo dievčatá, ktorým som mal tú česť byť školiteľom, boli veľmi nadaní i pracovití a, samozrejme, zanietení, preto aj úspešne štúdium dokončili a našli uplatnenie. Až na jeden prípad, keď som nemal šťastnú ruku. Mal som študenta, ktorý mal isté sklony k bohémstvu, bol však veľmi bystrý. Jeho talent sa prejavoval v tom, že keď si prečítal dajaké literárne dielo, vedel o ňom zaujímavu rozprávať, všimol si autorove „ťahy“ a vedel ich vysvetliť, no učiť sa fakty a historické súvislosti sa mu veľmi nechcelo. Na konci štúdia sa prihlásil na doktorandské štúdium a ja som všetkých členov prijímacej komisie presvedčil, aby sme ho prijali, pričom som argumentoval jeho nesporným nadaním. Po prvom roku to však vzdal – a viac som o ňom nepočul. Vlastne aj naňho si teraz spomínam celkom rád.

Od začiatku deväťdesiatych rokov až do súčasnosti si členom Klubu nezávislých spisovateľov, krátko (v rokoch 2006 až 2008) si bol aj jeho predsedom. Ako hodnotíš význam spisovateľských organizácií v ponovembrovom období a ako sa pozeráš na ich aktuálny stav? V čom vidíš ich zmysel?

Bezprostredne po novembrových udalostiach v roku 1989 došlo k rozpadu Zväzu slovenských spisovateľov a postupne vzniklo viacero spisovateľských organizácií. Bol to zákonitý a prirodzený proces. Vzápätí sa z pragmatických – majetkových dôvodov museli združiť a vznikla Asociácia organizácií spisovateľov Slovenska. V jej rámci však stále dochádzalo k pnutiam, pričom kameňom úrazu bol aj rozdielny pohľad na politický vývin na Slovensku. Z Asociácie sa vyčlenil Spolok slovenských spisovateľov. V súčasnosti, pokiaľ som dobre informovaný, dochádza k ďalšiemu triešteniu a transformácii.

Zmysel spisovateľských organizácií podľa mňa spočíva predovšetkým v tom, že umožňujú autorom stretávať sa a diskutovať o konkrétnych literárnych dielach, o aktuálnom dianí v kultúre či o literatúre všeobecne. V Klube nezávislých spisovateľov panuje v tomto zmysle veľmi tvorivá atmosféra. Sú spisovatelia, ktorí si vystačia sami so sebou, ale väčšina je takých, ktorí takúto komunikáciu potrebujú. Pokiaľ ide o činnosť „smerom von“, teda vydávanie periodík, organizovanie autorských čítaní, besied, festivalov a podobne, spisovateľské združenia ich, samozrejme, nemôžu pokryť z členských príspevkov, preto sú závislé od prípadnej podpory z Fondu na podporu umenia. Získať ju je však čoraz náročnejšie.

V roku 2019 si začal opäť viesť časopis Romboid. Mohol by si to trochu priblížiť?

Približne v polovici uvedeného roku vydavateľ, teda vedenie Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska dosť narýchlo odvolalo šéfredaktora, z ktorého prácou nebolo spokojné. Neuvedomilo si však, že keď ho „zruší“, nebude mať kto časopis robiť. Pôvodne som bol

oslovený, či by som, hoci zamestnaný na fakulte, nedokončil ročník, teda mal som pripraviť zostávajúce dve čísla. Napokon som časopis redigoval vyše troch rokov. Až prednedávnom prevzali štafetu mladší ľudia – od tretieho tohtoročného dvojčísła, ktoré v čase nášho rozhovoru ešte nie je na svete.

Aké miesto prisudzuješ tomuto časopisu v histórii nášho literárneho života a čo znamená pre teba?

Romboid zaujíma dôležité miesto tak v dejinách slovenskej literatúry, ako aj v dejinách nášho časopisectva. V osemdesiatych rokoch, najmä v ich druhej polovici do roku 1989, bol nepochybne naším najvýznamnejším literárnym periodikom. Jeho redakcia neraz išla na „hranice možného“, dovolila si viac ako iní. Časopis má už bohatú tradíciu a bola by veľká škoda, keby zanikol pre nedostatok finančných prostriedkov, alebo keby existoval iba v internetovej verzii. V mojich konzervatívnych očiach je skutočným časopisom iba to, čo je vytlačené a čo povinne archivujú na to určené knižnice. Moje publikačné začiatky sa viažu aj na Romboid a kus môjho pracovného života je spätý s jeho s redigovaním; rád si spomínam aj na atmosféru v redakcii v časoch, keď ešte mala svoju klasickú podobu. Je jasné, že k nemu mám blízky vzťah. A chcem v ňom ešte z času na čas publikovať.

Dlhšie sme nehovorili o tvojej básnickej tvorbe. Po debute si vydal ďalšie zbierky, nateraz poslednou knihou je *Muž na peróne* z roku 2017. Aké miesto pripisuješ písaniu poézie vo svojom živote? Menil si časom postoj k tejto aktivite?

Písanie poézie sa postupne stalo akousi prirodzenou súčasťou môjho života. Je to zábava, hra, ale aj spôsob, ako pochopiť záhady ľudského života a sveta vôbec. I spôsob prieniku do vlastného vedomia a podvedomia. Môj postoj k písaniu básní sa menil v tomto zmysle: Keď som tvorbu poézie zobral vážne – a bolo to tak vlastne od začiatku –, veľmi som túžil vydať básnickú zbierku. Keď sa mi to podarilo, túžil som vydať druhú, aby som sa utvrdil, že na to mám; chcel som sa etablovať v literatúre. Potom bolo dôležité vydať aj tretiu... Dnes už pre mňa nie je také rozhodujúce mať ďalšiu knihu, dôležitejší je vnútorný pocit, že báseň sa vydarila. To, pravda, neznamená, že už nemám ambíciu ešte svoju poéziu prezentovať knižne.

Pripravuješ niečo nové?

Pomaly dokončujem novú zbierku básní. Už je viac-menej hotová, no možno ešte dajaké básne pribudnú. Prichádza najťažšia vec – nájsť vydavateľa ochotného ju vydať, keďže je jasné, že na nej nielenže nezarobí, ale hrozí mu strata. S jedným som už hovoril, vyzerať to nádejne.

Dlhodobu si viedol a ešte aj dnes vedieš kurzy kreatívneho písania. Na čo v nich kladieš dôraz?

Nemám, ako napokon asi nikto, univerzálne rady či – nebodaj – návody, ako napísať dobrý prozaický, básnický, dramatický text či kvalitnú publicistiku. Také tie „komerčné“ pokyny typu, že román má mať taký a taký rozsah, dialóg takú a takú dĺžku, hlavný hrdina také a onaké vlastnosti, v takom či onakom pomere sa majú strieďať dlhé či krátke súvetia, sú mi dosť proti srsti. V mojich kurzoch (toto slovo je v tomto prípade možno prisilné) kreatívneho písania sa

pracuje s konkrétnymi textami, ktoré napíšu jeho účastníci, ktorých vnímam ako partnerov na dialóg. Na nich sa dá ukázať, čo by sa mohlo urobiť inak, čo je nadbytočné, v prípade básne vysvetliť, ako by sa mali jednotlivé motívy rozvíjať (aj tým, že sa niečo zamlčí), ktorý básnický obraz je klišéovitý. Možno kriticky, i keď decentne, naznačiť, ktorý text je banálny, nemá potenciál zaujať a treba ho hodiť do koša. Tento spôsob práce však predpokladá, že ľudia, ktorí píšu, na to majú základné predpoklady. Horšie je, keď sa do kurzu prihlási niekto bez talentu a s priveľmi naivným videním skutočnosti. Ťažko sa odmieta, ale práca s jeho textami nikam nevedie. Tvorba v akomkoľvek druhu umenia si talent vyžaduje.

Nakoniec nemôžeme obísť ani tvoju prekladovú tvorbu. Ako si postupoval pri výbere textov a na ktorý preklad rád spomínaš?

Pokiaľ ide o tých niekoľko mojich knižných prekladov, všetky – až na jednu výnimku – som robil na základe výberu vydavateľstva, teda na jeho objednávku. O bulharskú literatúru nemajú vydavateľstvá veľký záujem, takže ani prekladateľ si veľmi vyberať nemôže. Spomenutou výnimkou je krátky román Jordana Radičkova *Prak*, ktorý som prekladal bez toho, aby som vedel, či sa ho podarí vydať. Až keď som mal hrubú verziu prekladu hotovú, začal som hľadať vydavateľstvo, ktoré by bolo ochotné dielo sprostredkovať čitateľom. Napokon som ho našiel, avšak podmienkou vydania bolo, že si nebudem nárokovat honorár za preklad – a naozaj som zaň nijaké peniaze nedostal. Akurát som potom získal prémii Literárneho fondu. Keďže román je útlý, po dohode s vydavateľom som k nemu zaradil ešte niekoľko poviedok, aby bola kniha hrubšia. Vyšla pod názvom *Prak a iné prózy*. Na prekladanie tohto diela si veľmi rád spomínam, rovnako ako na preklad Radičkovovej novely *Strach*, ktorý som mal možnosť vyhotoviť ešte ako študent – spolu s ďalšou autorovou novelou, ktorú preložila Anna Sykorová, vyšla v knihe *Všetci a nik*. Jordan Radičkov bol vynikajúci prozaik s nesmierne originálnym videním človeka, s obrovskou fantáziou, so schopnosťou zo všedného urobiť nevšedné, ukázať, že tzv. ľudový človek vôbec nie je jednoduchý, ale má bohatý vnútorný život, svoje sny. Jeho jazyk je krásny, súvetia rozvetvené, často používa nárečové slová, ktoré sa vyskytujú iba v danom mikroregióne, takže nie sú obsiahnuté v nárečových slovníkoch. Prekladať jeho texty je mimoriadne náročné, ale zároveň je to veľký zážitok.

Poviedky a básne bulharských tvorcov, ktoré som publikoval v časopisoch, som si vždy vyberal na preklad sám. Pravda, preklady niektorých básní vznikli aj na objednávku básnických festivalov.

Čomu sa dnes venuješ okrem písania?

Najjednoduchšia odpoveď by bola: čítaniu. Jemu totiž naozaj venujem veľa času. Predpokladám však, že máš na mysli niečo iné. Keď sa nad tým zamyslím, zisťujem, že mám pomerne bohatú škálu záujmov. Stále sa venujem športu. Možno sa budeš čudovať, ale ešte stále som nielen registrovaný hráč stolného tenisu, ale aj aktívny. Hrám najnižšie súťaže od 8. po 6. ligu, ba v tomto roku som, keď chýbal lepší hráč, dvakrát nastúpil aj v 5. Nie je to nič mimoriadne, v tomto športe je aktívnych hráčov v mojom veku nemálo. Po celú letnú sezónu hrávam raz týždenne aj tenis. Venujem sa tiež turistike, štyri- či päťkrát do roka idem na veľkú túru v niektorom z našich pohorí, menších túr, ktoré absolvujem s manželkou, je, prirodzene, viac. Pred dvadsiatimi rokmi sme si kúpili malú chalupu na „štáloch“ v horskom prostredí. Nie som však

typický chalupár, ktorý si potrpí na dokonalosť, strihá trávnik na mieru a podobne. A som skôr antizáhradkár. Našťastie, nemáme veľký pozemok. To, čo je nevyhnutné a viem urobiť, urobím. Najradšej pílim drevo. Chalupu však vnímam predovšetkým ako „základný tábor“ pre potulky kopcami, lesmi a lúkami.

Rozhovor pripravil Dušan Teplan

Edičná poznámka

Rozhovor vznikol počas jari 2023 písomnou formou.